Maria FILIPIAK
Cezary RITTER

BIBLIOGRAFIA ADNOTOWANA WYPOWIEDZI JANA PAWŁA II PODCZAS PODRÓŻY APOSTOLSKICH DO POLSKI

Prezentowana bibliografia obejmuje wszystkie homilie, przemówienia, orędzia i rozważania Jana Pawła II skierowane do Polaków, podczas podróży apostolskich do Ojczyzny w latach 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997. Krótkie adnotacje do poszczególnych pozycji bibliograficznych mają zorientować Czytelnika w bogactwie poruszanych przez Papieża tematów, a także pomóc w dotarciu do interesujących go zagadnień.

W nawiasach kwadratowych, znajdujących się w poszczególnych notach, podany został numer w przemówieniu lub homilii, w którym poruszana jest określona tematyka. Brak takiego numeru oznacza, iż dany tekst nie posiada wewnętrznej numeracji.

Skróty

NP II, 1 – J a n P a w e ł II, *Nauczanie papieskie*, II (1979) t. 1, Poznań 1990, ss. 793

ORpol. – „L'Osservatore Romano" wyd. polskie 1(1980) –

PTP – *Pokój tobie, Polsko! Ojczyzno moja! Jan Paweł II znów na polskiej ziemi*, Libreria Editrice Vaticana 1983, ss. 222.

1979

1. *Pozdrawiam was w imieniu Chrystusa* (Warszawa, Okęcie, 2 VI), NP II, 1, s. 591-593.

Pielgrzymka ma charakter ściśle religijny, służąc równocześnie pokojowi i współpracy między narodami, wewnętrznej jedności Polaków i dobrym stosunkom między państwem i Kościołem [1]. Ziemia polska, z której wyszedł Papież, od tysiąca lat należy do Europy przez swoje dzieje, związek z Kościołem i stolicą rzymską [2-3]. Pragnieniem Papieża Polaka jest, by pielgrzymka przyczyniła się do „niestrudzonej woli życia Polaków" we wspólnej Ojczyźnie [4-5].

2. *Pragnę uścisnąć was wszystkich, którzy tworzycie Kościół na polskiej ziemi* (Warszawa, katedra, 2 VI), NP II, 1, s. 593-594.

Ksiądz Prymas, biskup Kościoła warszawskiego, jest zwornikiem Kościoła w Polsce, odzwierciedlającym „siłę fundamentu budowli", którym jest Chrystus. Kościół w każdym czasie i miejscu „jednoczy się jednością Ojca, Syna i Ducha Świętego" [1]. Poprzez swych członków żyjących w różnych stanach Kościół potwierdza swe prawo obywatelstwa w życiu stolicy, narodu i państwa [2].

3. *Misja Kościoła dla postępu ludów* (Spotkanie w Belwederze, 2 VI), NP II, 1, s. 595-597.

Racją bytu państwa jest suwerenność społeczeństwa, narodu. Trudne dzieje Polski uwypuklają tę prawdę [2]. Warunkiem pokoju i współpracy międzynarodowej jest poszanowanie praw narodu do istnienia, wolności, kultury. Kościół popiera sojusze międzynarodowe, w których każdy partner znajduje wzrost własnego dobrobytu i pomyślności [3]. Nawiązując kontakt religijny z człowiekiem, Kościół utwierdza go w jego więzach historycznych i społecznych. Z tego powodu Stolica Apostolska szuka porozumienia z władzami państwowymi [4].

4. *Nie można usunąć Chrystusa z historii człowieka* (Homilia podczas Mszy św., Warszawa, plac Zwycięstwa, 2 VI), NP II, 1, s. 598-601.

Wizyta Papieża Polaka jest symbolem polskiego pielgrzymowania przez dzieje Kościoła, Europy i świata. Polska stała się „ziemią szczególnie odpowiedzialnego świadectwa", z której należy z pokorą i przekonaniem głosić Chrystusa [1]. Jerozolimski Wieczernik to miejsce „narodzin wiary i Kościoła" także w Polsce [2]. Bez Chrystusa nie można zrozumieć ani człowieka, ani dziejów narodu; nie można Go „wyłączać z dziejów człowieka w jakimkolwiek miejscu ziemi" [3]. Na to „wszystko, co Polskę stanowi", i na całą ziemię trzeba przyzywać Zesłania Ducha Świętego [4].

5. *Dary Ducha Świętego dla prawdziwego wymiaru człowieka* (Spotkanie z młodzieżą, Warszawa, 3 VI), NP II, 1, s. 602-604.

Miarą serca człowieka jest to, że może je napełnić jedynie Duch Święty; człowieka trzeba „mierzyć" tą miarą [2]. Trzeba prosić o dary Ducha Świętego [3], by mieć odwagę przyjąć tę miarę i perspektywę życia, którą „pozostawił nam Chrystus w Wieczerniku Zielonych Świąt – a także w wieczerniku naszych dziejów" [4].

6. *Znaczenie katechezy w historii Kościoła* (Gniezno, 3 VI), NP II, 1, s. 604-606.

Gniezno, Kraków i Jasna Góra są symbolami tysiącletniej więzi narodowej Polaków [1]. Od „syntetycznej katechezy życia: przeszłości i teraźniejszości – zależy wiara przyszłych pokoleń". Katechizacja jest podstawowym zadaniem Kościoła. Powinien mieć do niej dostęp każdy człowiek, począwszy od najmłodszych dzieci [2].

7. *Jedność duchowa chrześcijańskiej Europy* (Homilia podczas Mszy św. w katedrze, Gniezno, 3 VI), NP II, 1, s. 606-611.

Kościół zrodził się z Daru Pięćdziesiątnicy i odtąd wprowadza kolejne ludy i narody do Mistycznego Ciała Chrystusa [2]. Za sprawą św. Wojciecha i pierwszych polskich władców: Mieszka I i Bolesława Chrobrego – w tę jedność Ciała wszczepiony został naród polski [3-4]. Pontyfikat Papieża Słowianina przypomina całemu Kościołowi o wieczerniku narodów i ludów słowiańskich, odsłaniając zarazem „duchową jedność chrześcijańskiej Europy" [5].

8. *Inspiracja chrześcijańska w kulturze polskiej* (Spotkanie z młodzieżą, Gniezno, 3 VI), NP II, 1, s. 611-613.

Główne prawdy wiary i moralności weszły w treść *Bogurodzicy*; jest ona „dokumentem życia" [1]. Kultura jest dobrem wspólnym narodu, stanowiąc o jego odrębności [2]. Chrześcijańska kultura polska odzwierciedla duszę narodu, jest szkołą patriotyzmu, przynosi wartości, dzięki którym człowiek wierzy w swą godność [3]. Młodzi są wezwani do wierności temu dziedzictwu [4].

9. *O godności kobiety i matki polskiej* (Gniezno, 3 VI), NP II, 1, s. 613-614.

Gniezno – znaczy „gniazdo", kolebka narodu. W tym kontekście należy się hołd wszystkim matkom na polskiej ziemi.

10. *Macierzyńska obecność Maryi w życiu Kościoła i Ojczyzny* (Częstochowa, 4 VI), NP II, 1, s. 614-619.

Polacy przychodzą w ważnych chwilach życia na Jasną Górę, gdzie obecna jest Maryja w tajemnicy Chrystusa i Kościoła [1]. Podobnie jak poprzednicy, w różny sposób związani z tym miejscem, Jan Paweł II liczy na modlitwę jasnogórską [2]. Prymas do swego pasterzowania wprowadził odwiedziny Papieża w Polsce, co spełnia się w pielgrzymce. Wolność jest darem Bożym, który spełnia się w miłości, w oddaniu w niewolę. Taki jest sens aktu oddania się w macierzyńską niewolę Maryi [3]. Tytuł „Matka Kościoła" pozwala wniknąć w tajemnicę obecności Maryi w dziejach zbawienia [4].

11. *Akt oddania Matce Bożej* (Częstochowa, 4 VI), NP II, 1, s. 619-620.

W nawiązaniu do jasnogórskiego Aktu Oddania biskupów polskich, Papież odnawia „całe to dziedzictwo zawierzenia, oddania i nadziei" dotyczące odnowy Kościoła w autentycznym duchu Vaticanum II i moralnej odnowy narodu.

12. *Do wyższych przełożonych zgromadzeń męskich* (Częstochowa, 4 VI), NP II, 1, s. 621-622.

Trudne doświadczenia ostatnich dziesięcioleci paradoksalnie uchroniły zakony w Polsce od kryzysu tożsamości, jaki stał się udziałem wielu zgromadzeń zakonnych na Zachodzie.

13. *Pielgrzymka Wizerunku Czarnej Madonny po Polsce* (Częstochowa, 4 VI), NP II, 1, s. 623-627.

Kościół częstochowski służy swą maryjnością całej Polsce, czego przejawem jest peregrynacja kopii Obrazu Jasnogórskiego we wszystkich diecezjach [1-2]. Peregrynacje te otworzyły „nowy rozdział dziejów Pani Jasnogórskiej na ziemi polskiej". Znalazła w nich „doświadczalny wyraz nauka Soboru Watykańskiego II", zwłaszcza zawarta w Konstytucji dogmatycznej o Kościele [3].

14. *Przed rezydencją biskupa* (Częstochowa, 4 VI), NP II, 1, s. 627-628.
Papież dziękuje biskupowi za gościnę, służbom porządkowym: państwowym i kościelnym oraz służbie zdrowia za ich pracę w czasie pielgrzymki.

15. *Krzyż przemienia cierpienie ludzkie* (Apel Jasnogórski, Częstochowa, 4 VI), NP II, 1, s. 628-630.
Posługa papieska jest duchowo złączona z modlitwą chorych i cierpiących. Poprzez Krzyż Chrystusa ludzkie cierpienie doznaje odmiany: staje się uczestnictwem w Chrystusowym dziele odkupienia świata.

16. *Powołanie zakonne żywym znakiem „przyszłego wieku"* (Do sióstr zakonnych, Częstochowa, 5 VI), NP II, 1, s. 630-634.
Temat „powołanie zakonne" należy do najpiękniejszych, jakimi przemawia Ewangelia, i znajduje swe wcielenie w Maryi [1]. Jest żywym znakiem „przyszłego wieku", choć wrasta w codzienne życia Kościoła i społeczeństwa, stanowiąc o jego dyskretnym apostolstwie [3]. Bez życia „poświęconego Bogu" Kościół nie byłby sobą [4]. Wybór miłości Boskiego Oblubieńca wiąże się z powołaniem do pełniejszej miłości każdego człowieka, zwłaszcza tego, który z różnych powodów jest odrzucony [6].

17. *Do wyższych przełożonych zgromadzeń żeńskich* (Częstochowa, 5 VI), NP II, 1, s. 634-636.
W Polsce, z powodu utraty przez zgromadzenia zakonne wielu środków i struktur działania (szkoły, internaty, szpitale itp.), podstawowym sposobem apostolstwa jest „droga bezpośredniego ewangelicznego świadectwa". Jest to wielkie wyzwanie i szansa dla Kościoła.

18. *Znamienna jedność biskupów polskich uznanym źródłem duchowej mocy* (Do Plenarnej Konferencji Episkopatu Polski, Częstochowa, 5 VI), NP II, 1, s. 636-645.
Jedność Konferencji Episkopatu jest źródłem jej duchowej siły. Udział w jej pracach otwiera na uniwersalny wymiar Kościoła, ukazuje miejsce Polski w Kościele powszechnym, był drogą przygotowania przez Opatrzność nowego Papieża [1]. Organizacja i hierarchiczna struktura Kościoła, będąc jedną z jego konstytutywnych cech, współtworzyły podstawy egzystencji narodu i trwały element jego dziejów [2-3]. Jest to tło obecnych starań o normalizację stosunków Kościół – państwo polskie, których podstawą jest poszanowanie zasady pomocniczości w relacji państwo – społeczeństwo, wolność religijna oraz dobro wspólne narodu i społeczności między-

narodowej [3-4]. Europa podzielona na bloki ideologiczno-polityczne w chrześcijaństwie odnajduje podstawy swej jedności [5].

19. *Modlitwa „Anioł Pański" zobowiązuje do konsekwencji* (Częstochowa, 5 VI), NP II, 1, s. 645-646.
Modlitwa „Anioł Pański" przypomina o wielkiej godności człowieka i dlatego wzywa nas do postępowania zgodnego z tą ludzką i chrześcijańską godnością [2].

20. *Odpowiedzialność Kościoła wobec nauki* (Do Rady Naukowej Episkopatu Polski, Częstochowa, 5 VI), NP II, 1, s. 646-649.
Kościół ma prawo i musi mieć środki do stanowienia o swej własnej nauce. Dotyczy to w pierwszym rzędzie dyscyplin odnoszących się do wiary i moralności, ale filozofia i nauki szczegółowe również są objęte jego zainteresowaniem.

21. *Wspominając św. Jadwigę z Trzebnicy zapraszam do pojednania między narodami* (Do pielgrzymów z Dolnego Śląska, Częstochowa, 5 VI), NP II, 1, s. 650-653.
Sprawiedliwość i miłość jest źródłem jedności – począwszy od rodziny, aż po wspólnotę narodu, w którym „jedność zależy od sprawiedliwego zabezpieczenia potrzeb, praw i zadań" każdego jego członka. Respektowanie praw każdego narodu do istnienia, samostanowienia, kultury i rozwoju jest warunkiem pojednania między narodami [3].

22. *Chronić człowieka, rodzinę, naród wobec każdego zagrożenia* (Apel Jasnogórski, Częstochowa, 5 VI), NP II, 1, s. 653-655.
Słowa Apelu Jasnogórskiego wyrażają postawę chrześcijanina wobec dobra, jakim jest wiara [1], wzywają do nieulegania zagrożeniom i słabościom moralnym oraz do odpowiedzialności za bliźniego, zwłaszcza w rodzinie [2]. Apel winien być modlitwą i programem polskich rodzin, by były środowiskiem miłości i życia [3].

23. *Do Paulinów przed Cudownym Obrazem* (Częstochowa, 6 VI), NP II, 1, s. 655-656.
Przedstawiciele Stolicy Apostolskiej z Papieżem na czele przybyli z pielgrzymką na Jasną Górę, by zaczerpnąć „światło i siłę" przez wstawiennictwo Matki narodów i całego Kościoła. Jasna Góra to szczyty i głębia duszpasterstwa, czemu też winni być wierni paulini.

24. *Praca nad życiem wewnętrznym osobistą współpracą z Jezusem Chrystusem* (Do młodzieży duchownej, Częstochowa, 6 VI), NP II, 1, s. 656-659.
Katecheza polega na „wprowadzaniu w uczestnictwo w tajemnicy Chrystusa" [1]. Życie udzielone przez Chrystusa pozwala odkryć „człowieka wewnętrznego", staje się początkiem pracy nad sobą w szkole Jego uczniów [2]. Wesele w Kanie Galilejskiej wyraża to, ku czemu On prowadzi: prawdę i miłość – Słowo Boże i Eucharystię [3].

25. *Świadectwo ewangeliczne w posłudze kapłańskiej* (Do kapłanów, Częstochowa, 6 VI), NP II, 1, s. 659-664.
Doświadczenie kapłaństwa i pracy duszpasterskiej wyniesione z Polski jest cenne dla Kościoła powszechnego [1-4]. Jego istotą jest świadomość, że kapłan jest brany i ustanowiony dla Ludu Bożego, solidarny z narodem. Przejrzystość świadectwa, wierność Chrystusowi oraz miłość do Maryi jest fundamentem posługi kapłana [5].

26. *Do chorych* (Częstochowa, 6 VI), NP II, 1, s. 665.
Cierpiący i chorzy, poprzez dopełnianie w swym ciele cierpień Chrystusa, są bezcenną cząstką Kościoła.

27. *Anioł Pański* (Częstochowa, 6 VI), NP II, 1, s. 666.
Modlitwa „Anioł Pański", która przypomina, iż Gabriel „został posłany", jest pierwszą modlitwą misyjną. Kościół w Polsce coraz bardziej jest misyjny.

28. *Spotkanie z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim* (Częstochowa, 6 VI), NP II, 1, s. 666-669.
Uniwersytet jest odcinkiem walki o człowieczeństwo człowieka. Jego zadaniem jest poprzez proces badawczo-dydaktyczny wyzwalanie „potencjału możliwości ducha ludzkiego, umysłu, woli i serca". Kościół w Polsce potrzebuje młodych ludzi gotowych podjąć ryzyko wiary, życia według swych wewnętrznych przekonań.

29. *Ziemia wielkiej pracy, ziemia wielkiej modlitwy* (Do pielgrzymów z Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego, 6 VI), NP II, 1, s. 669-672.
Obraz Jasnogórski jest znakiem polskiej duchowości w rodzinie ludów chrześcijańskich. Kościół ludzi pracy, Śląska i Zagłębia, jest z nim głęboko związany [1]. Przez pracę człowiek czyni swoimi bogactwa naturalne i spełnia swe powołanie do życia w rodzinie. Rodzina oczekuje wsparcia ekonomicznego oraz społecznego uznania macierzyństwa [2]. Przymierze pracy i modlitwy jest wartością, której nie wolno utracić [3].

30. *Do Maryi: „Tobie poświęcam cały Kościół aż do ostatnich granic ziemi"* (Pożegnanie z Jasną Górą, 6 VI), NP II, 1, s. 673-674.
Wedle swego zawołania „Totus Tuus!", Papież oddaje siebie i swą posługę w „macierzyńską niewolę miłości" Maryi, powierzając Jej równocześnie Kościół w Polsce, w Europie i „aż do najdalszych krańców ziemi".

31. *Moje serce jest zjednoczone z wami, z tym „polskim Rzymem"* (Powitanie, Kraków, 6 VI), NP II, 1, s. 674-675.
Papież jako pielgrzym wita „swój" Kraków: „świadectwo dziejów, tradycje królewskie, niezrównane dziedzictwo kultury i nauki" oraz „nowoczesną metropolię".

32. *Pozdrowienie dla „Prezbiterium" i Ludu Bożego* (Kraków, Wawel, 6 VI), NP II, 1, s. 675-677.
Witając swą dawną archidiecezję, Papież przynosi dwa dary: decyzję Stolicy Apostolskiej o wspomnieniu św. Stanisława w kalendarzu liturgicznym Kościoła powszechnego i formularz Mszy św. ku czci bł. Jadwigi.

33. *Tajemnica zjednoczenia Matki z Synem* (Kalwaria Zebrzydowska, 7 VI), NP II, 1, s. 678-680.
Tajemnica wiary, którą kryje w sobie Kalwaria, to „tajemnica zjednoczenia Matki z Synem i Syna z Matką" [1-2]. Miejsce to zachęca człowieka do kształtowania swego życia poprzez modlitwę [3].

34. *Dziękuję z wami Bogu za każde dobro, które otrzymałem* (Wadowice, kościół parafialny, 7 VI), NP II, 1, s. 680-682.
Wspomnienie dzieciństwa i młodości, które są ważne dla rozwoju osobowości i charakteru, dla Papieża wiąże się z Wadowicami, miejscem urodzenia, chrztu, nauki.

35. *Zwycięstwo wiary i miłości nad nienawiścią* (Oświęcim-Brzezinka, 7 VI), NP II, 1, s. 683-686.
Oświęcim, miejsce kaźni i deptania ludzkich praw, przez dobrowolną ofiarę życia o. Kolbego za życie brata, stał się symbolem zwycięstwa człowieka przez wiarę [1], sanktuarium patrona „naszego trudnego stulecia" i „Golgotą naszych czasów", z perspektywy której należy patrzeć „w oczy sprawie człowieka", w jakimkolwiek żyje on narodzie [2]. Dlatego należy zabezpieczyć prawa każdego człowieka i narodu: do życia, wolności, kultury, rozwoju, suwerenności. Ich syntezą jest przykazanie miłości bliźniego [3].

36. *Prawo człowieka do pracy i do ziemi* (Nowy Targ, 8 VI), NP II, 1, s. 686-688.
Prawo człowieka do posiadania ziemi stanowi jeden z fundamentów porządku społeczno-ekonomicznego [3]. Stwórca dał ziemię człowiekowi, aby ten czynił ją sobie poddaną i na tym oparł realizację swojego prawa do życia, co z kolei łączy się z powołaniem rodzinnym i rodzicielskim [4].

37. *Siedem lat pracy wspólnotowej dla aktualizowania Kościoła lokalnego* (Na zakończenie Synodu Archidiecezjalnego, 8 VI), NP II, 1, 689-690.
Celem synodu Kościoła krakowskiego jest „odnowa jego świadomości zbawczej misji" [1]. Zgodnie z duchem Vaticanum II synod miał charakter pastoralny [2], a dla dawnego metropolity krakowskiego był formą spłaty długu zaciągniętego wobec Soboru [3].

38. *Do profesorów uczelni Krakowa* (Kraków, 8 VI), NP II, 1, s. 690-694.

Kraków jest miastem bogatej historii, wielkiej tradycji naukowej i artystycznej, pedagogicznej, która wciąż jest żywa. Dawny metropolita krakowski pozostawał w ścisłych kontaktach z przedstawicielami tych dziedzin.

39. *Do młodzieży* (Kraków, 8 VI), NP II, 1, s. 694-696.
Dla dawnego duszpasterza akademickiego i biskupa najważniejszą częścią tego duszpasterstwa było przygotowanie inteligencji do życia w rodzinie. Należy dbać o rozwój wszelkich form duszpasterstwa młodzieży w Polsce, jak m.in. Oazy czy Sacrosong.

40. *Hołd dla wielkiej przeszłości krakowskiej „Alma Mater"* (Do Papieskiego Wydziału Teologicznego, Kraków, 9 VI), NP II, 1, s. 697-698.
Papieski Wydział Teologiczny, będący spadkobiercą ogromnej tradycji naukowo-historycznej, potrzebuje dziś odpowiednich form instytucjonalnych dla rozwoju różnych dyscyplin naukowych i poszerzania dydaktyki.

41. *Do chorych* (Kraków, 9 VI), NP II, 1, s. 698-700.
Chorzy stanowią Kościół cierpienia, w którym szczególnie obecny jest Chrystus. Jak nawrócenie człowieka dokonało się przez Krzyż Chrystusa, tak ciągłe nawracanie grzeszników dokonuje się przez cierpienie ludzi chorych.

42. *Krzyż nowohucki nowym nasieniem ewangelizacji* (Mogiła, 9 VI), NP II, 1, s. 700-704.
Nowa Huta powstała przy krzyżu, znaku, iż dotarła tu „Dobra Nowina o zbawieniu człowieka przez Miłość". Krzyż jest znakiem ewangelizacji [1]. W ludzką pracę wpisane jest „prawo krzyża", dlatego nie można od niej oddzielić Chrystusa. Problematyka pracy sprowadza się do godności człowieka pracy, niezależnie od ustroju pracy [2]. Nowa ewangelizacja musi „nawiązać do nauki Soboru Watykańskiego II" [3].

43. *Do sióstr zakonnych* (Kraków, 9 VI), NP II, 1, s. 704-707.
Zgromadzenia zakonne są widomym znakiem obecności Kościoła w świecie. W powołaniu zakonnym wzajemnie przenikają się ewangeliczne profile Marii i Marty; „odłączenie" od doczesności rodzi wobec niej szczególne zobowiązanie modlitewne.

44. *Synteza uczciwości wobec Ojczyzny i wierności Kościołowi* (Do gości zagranicznych, Kraków, 9 VI), NP II, 1, s. 707-708.
Św. Stanisław, biskup-męczennik, jest patronem Polski oraz „dobroczyńcą i opiekunem ubogich" [1-2], przykładem syntezy lojalności wobec Ojczyzny i wierności wobec Kościoła. Jego przesłanie jest ważne dla Europy szukającej swego autentycznego dziedzictwa [2].

45. *Światło roku jubileuszowego na sakrament bierzmowania* (Homilia podczas uroczystej Mszy św. ku czci św. Stanisława, Błonia krakowskie, 10 VI), NP II, 1, s. 708-713.

Przez chrzest człowiek został „zanurzony w Żywym Bogu", dzięki czemu przekracza przemijającą postać świata [1]. Świadczy to o niezwykłej godności człowieka, którą w pełni objawił mu Chrystus [2]. Postać św. Stanisława ukazuje znaczenie sakramentu bierzmowania, wprowadzającego chrześcijanina w świadectwo i apostolstwo Kościoła, przypominającego o konieczności zachowania ładu moralnego w życiu indywidualnym i zbiorowym [3]. Wymaga to wytrwałości w wierze, nadziei i miłości [4]. Współczesne pokolenie to chrześcijańskie i narodowe dziedzictwo musi przyjąć i pomnożyć [5].

46. *Pożegnanie z Ojczyzną* (Kraków, Balice, 10 VI), NP II, 1, s. 714-716.

Wizyta winna się przyczynić do pomyślnego rozwoju stosunków między Państwem i Kościołem, Stolicą Apostolską i Polską [1], umocniła więzy Papieża z Ojczyzną [2], była wydarzeniem bez precedensu w całych dziejach Polski „aktem pewnej odwagi z obydwu stron". Czasy obecne wymagają woli zbliżenia między narodami i ustrojami w imię prymatu człowieka [3].

1983

47. *Ojczyzna jest naszą matką ziemską* (Warszawa, Okęcie, 16 VI), PTP, s. 9-11.

Pielgrzymka z okazji jubileuszu 600-lecia Obrazu Jasnogórskiego – we wzniosłym i trudnym momencie dziejów Ojczyzny – jest potrzebą serca i powinnością biskupa Rzymu. Papież przybywa do Ojczyzny i do wszystkich Polaków z przesłaniem pokoju.

48. *Pozwólmy ogarnąć się Tajemnicy Odkupienia* (Warszawa, 16 VI), PTP, s. 12-17.

Z tajemnicy Odkupienia „nowego stworzenia", wyłonił się Kościół. Rok Jubileuszu Odkupienia Kościół obchodzi w Rzymie i w całym świecie. Jest ono „wciąż otwarte dla człowieka". Papież wraz z rodakami w trudnym momencie dziejów staje pod krzyżem Chrystusa. Zmarły Prymas „wpatrywał się w Chrystusa jako sługę naszego Odkupienia" i wzorował się na „służebnicy Pańskiej".

49. *„Uczynił mi wielkie rzeczy"* (Do sióstr zakonnych, Warszawa, 16 VI), PTP, s. 18-20.

Powołaniem siostry zakonnej jest naśladowanie Maryi w Jej łaskawości.

50. *Uwierzyć w siłę dialogu* (Belweder, Warszawa, 17 VI), PTP, s. 21-26.

Polska ma prawo do suwerenności i taka jest „potrzebna Europie i światu". Społeczna odnowa zapoczątkowana w sierpniu 1980 roku jest niezbędna dla podtrzymania dobrego imienia Polski w świecie. Warunkiem odnowy i pokoju, na

płaszczyźnie międzynarodowej i narodowej, jest dialog, demokratyczne przestrzeganie wolności, wypełnianie obowiązków przez strony i struktury gwarantujące współuczestnictwo. Prowadzi to do pokojowego porozumienia.

51. *„Wciąż jeszcze wierzymy inaczej, ale przecież nie w Innego"* (Spotkanie ekumeniczne, Warszawa, 17 VI), PTP, s. 27-31.
Duch braterskiej miłości i tolerancji jest głęboko zakorzeniony w polskiej tradycji religijnej i narodowej. Vaticanum II spotęgował w Kościele katolickim pragnienie jedności. Od tego czasu na płaszczyźnie duchowej, teologicznej, naukowej i kulturalnej nawiązano dialog z przedstawicielami innych wyznań. Potrzebna jest wspólna odpowiedzialność za całe chrześcijaństwo.

52. *Niech Katolicki Uniwersytet Lubelski przysparza Polsce ludzi mądrych i mężnych* (Do przedstawicieli Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Warszawa, 17 VI), PTP, s. 33-35.
Nakaz Chrystusa „nauczania wszystkich narodów" zawiera przesłankę do wchodzenia na obszar nauki; istnieje więź między nauką i nauczaniem. Dzieje KUL-u odsłaniają więź między niepodległością a uniwersytetem oraz „katolickością". Środowisko uniwersyteckie powinno charakteryzować się umiłowaniem prawdy, przysparzając społeczeństwu „ludzi mądrych i mężnych".

53. *Moralne zwycięstwo narodu* (Homilia podczas Mszy św., Stadion Dziesięciolecia, Warszawa, 17 VI), PTP, s. 36-47.
Chrystus, bez którego nie można zrozumieć naszego „wczoraj" i „dzisiaj", zapoczątkował w dziejach ludzkości „żywot wieczny". Z Jego obecnością łączy się ściśle obecność Maryi. Kontekst jubileuszu wiktorii wiedeńskiej przypomina o powołaniu człowieka i narodu do odnoszenia w Chrystusie zwycięstwa nad grzechem i własną słabością, które „może wyprowadzić społeczeństwo z rozbicia i przywrócić mu jedność". Prawo Polski do suwerennego bytu i prawidłowego rozwoju nie może być obojętne narodom świata.

54. *„Kielich zbawienia wezmę i imienia Pańskiego wzywać będę"* (Niepokalanów, 18 VI), PTP, s. 51-53.
Święci świadczą o heroizmie życia ziemskiego. Św. Maksymilian Kolbe jest wcieleniem misji kapłana katolickiego i zakonnika.

55. *„Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj"* (Niepokalanów, 18 VI), PTP, s. 54-63.
W czynie św. Maksymiliana „przejrzysta stała się centralna prawda Ewangelii: prawda o potędze miłości" wyrażającej się w oddaniu życia za braci. Czyn ten oznacza moralne zwycięstwo nad śmiercią. Św. Maksymilian, uczestnicząc w doświadczeniach, cierpieniu i nadziei tej ziemi, jest patronem Polski i „całego naszego trudnego wieku". Jego przesłanie głosi, by zło dobrem zwyciężać. Jest to ewangeliczny, trudny, ale nieodzowny program.

56. *Przygotowujecie moją duszę do wejścia na Jasną Górę* (Do chorych, Częstochowa, 18 VI), PTP, s. 67-69.
Chrystus cierpiący i ukrzyżowany jest „mocą i mądrością Bożą". Ludzie cierpiący są przedłużeniem cierpiącego Chrystusa. Spotkanie z chorymi stanowi dla Papieża-pielgrzyma nawrócenie do „tajemnicy Chrystusowego Odkupienia", przedsionek oczyszczenia przed wejściem na Jasną Górę.

57. *Moc świadectwa* (Do pielgrzymów z diecezji szczecińsko-kamieńskiej, Częstochowa, 18 VI), PTP, s. 70-74.
Protest polskich robotników w 1980 roku został podjęty z perspektywy pytania o najgłębszy sens ludzkiej pracy, a nie jedynie o jej wartość ekonomiczną.

58. *„Maryjo, Królowo Polski, jestem przy Tobie, pamiętam, czuwam!"* (Do młodzieży, Częstochowa, 18 VI), PTP, s. 75-82.
Jezus obudził w sercu Maryi miłość do każdego człowieka, będącą odzwierciedleniem Jego miłości odkupieńczej. Apel Jasnogórski jest formą odpowiedzi na tę miłość, jest dla każdego „wewnętrznym programem miłości", który każe stawiać sobie wysokie wymagania moralne. Szczególnym wyzwaniem obecnego czasu w Polsce jest międzyludzka solidarność.

59. *Sześć wieków waszego powołania i służby w tym sanktuarium* (Do paulinów, Częstochowa, 19 VI), PTP, s. 83-86.
Jasna Góra jest newralgicznym punktem duszpasterstwa w Polsce, zwłaszcza poprzez konfesjonał. Paulini są szafarzami miłości Boga, którą okazuje przez Matkę swego Syna. Posługa ta jest związana z duchowymi zmaganiami narodu w obecnym czasie.

60. *„Tyś wielką chlubą naszego narodu"* (Jubileusz 600-lecia Jasnej Góry, Częstochowa, 19 VI), PTP, s. 87-95.
Od sześciu wieków Jasna Góra jest „szczególnym miejscem ewangelizacji", stawiając przed pokoleniami Polaków sprawę wolności: „danej" i „zadanej"; wzywa do jej dobrego użycia. Suwerenność państwa łączy się z wolnością narodu, który „ginie, gdy znieprawia swojego ducha". Trzeba Chrystusa „zaprosić w dalszy ciąg dziejów naszej Ojczyzny".

61. *Prawda i dobro w naszej ojczystej wspólnocie* („Anioł Pański", Częstochowa, 19 VI), PTP, s. 96-97.
Modlitwa „Anioł Pański" pozwala rozważać objawienie „zamysłu Bożej Miłości" wobec człowieka. Niech praca umysłowa w Polsce służy „umacnianiu się prawdy i poszerzaniu obszarów dobra".

62. *Uczestnictwo Maryi w królowaniu Jej Syna* (Koronacja obrazów, Częstochowa, 19 VI), PTP, s. 98-103.

Maryja od chwili zwiastowania miała szczególny udział w królowaniu Chrystusa, co wyraziło się w Jej zjednoczeniu z krzyżem i śmiercią Syna, dając udział w zmartwychwstaniu i uwielbieniu. Znakiem tego stało się Jej wniebowzięcie. To królowanie „nie z tego świata" zakorzeniło się w dziejach człowieka.

63. *Kolegialna jedność Konferencji Episkopatu – wsparciem dla każdego biskupa* (Do Plenarnej Konferencji Episkopatu Polski, Częstochowa, 19 VI), PTP, s. 104-114.
Duszpasterskie przygotowanie do pielgrzymki wyraża hasło: „Dar życia, dar życia godnego, dar życia nadprzyrodzonego". Jego realizacja należy do programu ewangelizacji w duchu Vaticanum II i w więzi z narodem. Prawda jest warunkiem odnowy społecznej i upodmiotowienia społeczeństwa. Kościół służy prawdzie i miłości, broniąc praw każdego człowieka. U podstaw tej służby leży inspiracja Maryjna. Lata osiemdziesiąte uwypukliły znaczenie „ewangelii pracy", która winna inspirować apostolstwo i duszpasterstwo w Polsce.

64. *Matko mojego Narodu, dziękuję Ci, że mogłem przybyć tutaj jako pielgrzym* (Apel Jasnogórski, Częstochowa, 19 VI), PTP, s. 115-120.
Modlitwą jasnogórską Papież-pielgrzym ogarnia wszystkich Polaków, zwłaszcza będących w odosobnieniu i cierpiących, powierzając Maryi to, co zostało wypracowane w ciągu ostatnich lat i co domaga się urzeczywistnienia. Priorytetem jest przebaczenie i pojednanie, które oznacza zmierzanie „do prawdy i sprawiedliwości drogą Ewangelii".

65. *„Będę błogosławił Pana po wieczne czasy"* (Homilia podczas Mszy św., Poznań, 20 VI), PTP, s. 123-131.
Przez związek z Rzymem kultura polska posiada znamiona zachodnioeuropejskie. Wielkopolska jest ziemią ludzi pracy i społeczników dążących do poprawy położenia zwłaszcza ludności wiejskiej. Bł. Urszula Ledóchowska łączyła pracę apostolską z pracą społeczną; jej powołaniem było wychowanie młodzieży. Poznań wniósł „szczególny styl budowania wspólnego dobra", m.in. przez myśl społeczną i organizacje katolickie.

66. *Oddaję hołd Chrystusowi, który żyje i działa w was i przez was* (Poznań, 20 VI), PTP, s. 132-133.
Przez wspólnotę z biskupem lokalnym i biskupem Rzymu kapłaństwo hierarchiczne ma charakter powszechny. W każdym kapłanie żyje i działa Chrystus – Wieczny Kapłan.

67. *Matko sprawiedliwości i miłości społecznej!* (Katowice, 20 VI), PTP, s. 137-145.
Praca stanowi centrum życia społecznego, tam, gdzie brak moralnego ładu w dziedzinie pracy, panuje krzywda i nienawiść. Źródłem wartości pracy jest godność człowieka. Praca jest obowiązkiem, któremu odpowiadają prawa: do sprawied-

liwej (rodzinnej) płacy, ubezpieczeń społecznych i zrzeszania się. Praw należy dochodzić metodą dialogu, co zakłada podmiotowe traktowanie społeczeństwa przez władze.

68. *Niech w waszym trudnym życiu zwycięża Chrystus* (Do inwalidów, Katowice, 20 VI), PTP, s. 146-148.
Cierpienie jest doświadczeniem danym człowiekowi, aby w nim zwyciężył Bóg. Cierpienie połączone z modlitwą posiada wymiar apostolski.

69. *„Błogosławieni, którzy łakną i pragną sprawiedliwości"* (Wrocław, 21 VI), PTP, s. 150-159.
Św. Jadwiga Śląska realizowała swe powołanie jako matka i wdowa, by wypełnić je w życiu zakonnym jako „siostra i matka" Chrystusa. W duchu wiary przyjęła śmierć syna, który zginął w obronie chrześcijaństwa. Opierając swe życie na przykazaniu miłości, stała się orędowniczką pojednania między narodami polskim i niemieckim. Przykazanie to jest najgłębszym źródłem „kultury moralnej ludzi i narodów". Małżeństwo i rodzina opierają się na wzajemnym zaufaniu zakorzenionym w prawdzie. Stanowi to podstawę wychowania w rodzinie i winno być zasadą życia narodu, któremu należy odpowiedzieć na jego pragnienie sprawiedliwości.

70. *Świadectwo Ewangelii na Dolnym Śląsku* (Wrocław, 21 VI), PTP, s. 160-161.
Powołanie kapłańskie i zakonne w szczególny sposób uobecnia Chrystusa i przypomina, że Kościół jest Jego oblubienicą.

71. *Święta Anna źródłem natchnienia w życiu rodzinnym i społecznym* (Góra św. Anny, 21 VI), PTP, s. 165-173.
W jubileuszowym Roku Odkupienia Kościół czerpie z daru odpuszczenia grzechów i pojednania z Bogiem, aby budować „życie godne chrześcijanina" – w rodzinie, w pracy, społeczeństwie. Góra św. Anny jest symbolem modlitewnej więzi pokoleń na tej drodze.

72. *Pogłębiajcie franciszkański charyzmat* (Góra św. Anny, 21 VI), PTP, s. 174-175.
Posługiwanie w sanktuariach sprzyja wyrażaniu rzeczywistości Bożej w ludzkiej codzienności. Sprzyja temu podtrzymywanie ducha św. Franciszka z Asyżu.

73. *„Szczęśliwa fundacja królów polskich"* (Kraków, 22 VI), PTP, s. 179-184.
Uniwersytet Jagielloński tworzy „wielką genealogię nauczycieli i uczniów", wyznaczając miejsce nauki polskiej w świecie. Tworzy środowisko umiłowania prawdy i prawości, które są fundamentem rozwoju człowieka i społeczeństwa, gwarantem suwerenności.

74. *Wezwani do zwycięstwa mocą wiary, nadziei i miłości* (Kraków, 22 VI), PTP, s. 185-196.

Kościół stale przypomina o powołaniu człowieka do świętości polegającej na miłości, a będącej „szczególnym podobieństwem do Chrystusa", w którym objawiła się pełnia miłości Boga do człowieka. Wyrazili to bł. Rafał Kalinowski i Albert Chmielowski, oddając swe życie bliźnim. Rok Odkupienia przynagla, by czerpać z tej miłości dla zwycięstwa, które „w dziejach człowieka odnosi Bóg".

75. *Obecność prastarej teologicznej uczelni w środowisku uniwersyteckim Krakowa* (Do Papieskiej Akademii Teologicznej, 22 VI), PTP, s. 197-198.
W Bożej Łasce należy szukać początków owocności pracy uczelni teologicznej.

76. *Wkładam w wasze ręce Chrystusową ewangelię pracy* (Kraków, 22 VI), PTP, s. 199-206.
Świątynia jest miejscem, w którym wspólnota kościelna wyznaje wiarę Piotra w Chrystusa - Mesjasza, Syna Boga Żywego. To wyznanie jest zaczynem nowego życia i ewangelizacji. W środowisku przemysłowym Ewangelia jest nowiną o godności i prawach człowieka pracy.

77. *„Dopełniajcie mojej radości"* (Na zakończenie Synodu Prowincjalnego Metropolii Krakowskiej, 22 VI), PTP, s. 207-210.
Synod archidiecezjalny jest owocem miłości Kościoła do Chrystusa i pragnienia zachowania Jego nauki. Postanowienia i wskazania synodu służą „niewidzialnej działalności Ducha Świętego, z której rodzi się pokój".

78. *Codziennie pamiętam o was w modlitwie* (Kraków, 23 VI), PTP, s. 211-212.
Pozdrowienie i błogosławieństwo dla przedstawicieli różnych środowisk związanych z życiem Karola Wojtyły.

79. *Seminarium krakowskie przygotowało mnie do kapłaństwa* (Do Metropolitalnego Seminarium Duchownego, Kraków, 23 VI), PTP, s. 213.
Wielkim zadaniem seminarium duchownego jest przygotowanie człowieka do wejścia na drogę kapłaństwa.

80. *Dobro na ziemi polskiej potężniejsze od zła* (Pożegnanie, Kraków, 23 VI), PTP, s. 214-217.
Odwiedziny Papieża były skierowane „do całej Ojczyzny i do wszystkich Rodaków". Polska jest wspólnym dobrem narodu, który musi „żyć i rozwijać się o własnych siłach". Wymaga to moralnego ładu, wewnętrznego pokoju, poszanowania praw człowieka i jego pracy. Miłość społeczna jest właściwym klimatem dla pracy na ziemi polskiej.

1987

81. *Zapraszam was do wspólnoty, którą przez pokolenia kształtuje Chrystus* (Warszawa, Okęcie, 8 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 3.

Kościół żyje świadomością, że jego drogą jest każdy człowiek [2], i świadomość ta towarzyszy na progu trzeciej pielgrzymki do Ojczyzny [3]. Eucharystia związana jest z ziemią i z pracą ludzką, z człowiekiem trudu i cierpienia; pomaga odbudować „wiarę w słuszne ideały, wolę życia" i nadzieję.

82. *Znajdujecie się w samym centrum polskiej rzeczywistości* (Spotkanie z siostrami klauzurowymi, Warszawa, 8 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 4.

Hasło II Krajowego Kongresu Eucharystycznego – „Do końca ich umiłował" – oddaje istotę powołania zakonnego do miłości jedynego Oblubieńca [2]. Osiem Błogosławieństw jest syntezą życia Jezusa [3]. Życie kontemplacyjne, oblubieńcze i ofiarnicze prowadzi ku Eucharystii [4] jako serca powołania zakonnego. Miłość przerasta życie doczesne [5-6].

83. *Tylko Kościół eucharystycznie pojednany będzie wiarygodnym znakiem jedności i pokoju* (Spotkanie z przedstawicielami Kościołów chrześcijańskich, Warszawa, 8 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 5-6.

Troska Chrystusa o jedność wierzących winna być troską pasterzy Kościołów [1]. Źródłem jedności jest chrzest [2]. Chrześcijanie różnych wyznań winni w duchu ewangelicznego braterstwa wybaczyć sobie winy przeszłości, doceniając wspólne dobra chrześcijańskie [3]. Brak wspólnoty eucharystycznej pozostaje wielkim wyzwaniem, któremu można sprostać jedynie w Duchu Świętym [4]. Modlitwa i miłość winny przenikać wiernych wszystkich wyznań [5]. Prace Polskiej Rady Ekumenicznej i nadchodzące Milenium Chrztu Rusi służą zbliżeniu chrześcijan w Polsce [6].

84. *Świat czeka na świadectwo wyznawców Chrystusa* (Przemówienie na zakończenie spotkania ekumenicznego, Warszawa, 8 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 6.

Spotkania ekumeniczne są stałym punktem papieskich podróży, są odpowiedzią na potrzebę wspólnej modlitwy i świadectwa wyznawców Chrystusa.

85. *Motywy życia i nadziei* (Do przedstawicieli władz PRL podczas spotkania na Zamku Królewskim, Warszawa, 8 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 7.

W tysiącletnich dziejach Polska była krajem otwartym na wszystkich „bez względu na różnice etniczne, kulturalne czy religijne" [1]. Współczesne dążenie do pokoju i zagwarantowania praw człowieka pozostaje w związku z doświadczeniem II wojny światowej [2-3], jest głęboko wpisane w Ewangelię [4]. Pokój jest owocem sprawiedliwości, której wymogiem jest podmiotowość społeczeństwa w państwie [5-6], tworząca „motywy życia i nadziei" [7].

86. *Polska droga do Eucharystii prowadzi przez Maryję* (Homilia na rozpoczęcie II Krajowego Kongresu Eucharystycznego, Warszawa, 8 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 9-10.

Eucharystia jest sakramentem odkupieńczej miłości Chrystusa [1]. W jej tajemnicy przez fakt Wcielenia obecna jest Maryja związana z „polskim" doświadczeniem wiary [3]. Jest obecna na wszystkich etapach budowania Kościoła [4]. Chrystusowa

miłość „do końca" odnosi się do Eucharystii i do Ofiary Krzyża [5], prowadzi do wyzwolenia z dziedzictwa grzechu i do świadectwa [6-7].

87. *Naznaczeni stygmatem straszliwego doświadczenia* (Przemówienie podczas odwiedzin byłego obozu koncentracyjnego na Majdanku, Lublin, 9 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 10.
Żyjące ofiary obozu zagłady są świadkami tych, którzy zostali zamordowani, są przestrogą dla przyszłych pokoleń, że człowiek nie może być katem dla człowieka.

88. *Jakie są perspektywy tego pokolenia?* (Przemówienie w auli Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, 9 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 11-12.
Miłość prawdy jest powołaniem uczonych i tworzy więź środowisk akademickich [2]. Uniwersytet służy przyszłości i podmiotowości człowieka i narodu, dając jej podstawy intelektualne [3]. Musi być autonomiczny w dziedzinie badań [4]. Podmiotowość człowieka wiąże się z poznaniem, które zobowiązuje do świadectwa poznanej prawdzie [5]. Dzięki niemu człowiek rozumnie panuje nad światem rzeczy [6]. Religia nie jest przeciwnikiem rozumu, ale innym rodzajem „ekspresji prawdy o człowieku w świecie" [7]. Lublin symbolizuje spotkanie kultur tworzących jedność Europy [8].

89. *Jeżeli służysz Prawdzie, służysz Wolności, wyzwalaniu człowieka i Narodu* (Do środowiska KUL-u, Lublin, 9 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 13-14.
Ludzki umysł skierowany jest ku całej rzeczywistości, co wyraża instytucja uniwersytetu [2]. W tajemnicy wiary rzeczywistość jest odniesiona do Boga [3]. Dotyczy to zwłaszcza dziejów człowieka, który potrzebuje zbawienia [4]. Równoczesne skierowanie ku rzeczywistości i ku Bogu stanowi o specyfice uniwersytetu katolickiego [5-6], przez co służy on człowiekowi [7] i daje świadectwo o „jedności prawdy i życia" [8]. Służba prawdzie, wolności i życiu człowieka i narodu jest zadaniem KUL-u [9].

90. *Służyć Bogu – służyć ludziom* (Homilia podczas Mszy św., Lublin, 9 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 15-16.
Chrystus, Odwieczny Kapłan, bierze kapłanów z ludu [2-3], którego powołaniem jest bycie „solą ziemi" i „światłem świata". Kapłani winni współpracować ze świeckimi w duchu odpowiedzialności za Kościół [4]. Kapłaństwo służebne, związane z Eucharystią, polega na udziale w ofierze Chrystusa [5-6] i służbie Ludowi Bożemu dla jego zbawienia [7-8].

91. *Przypatrzcie się, bracia, powołaniu waszemu* (Homilia podczas Mszy św. beatyfikacyjnej Karoliny Kózkówny, Tarnów, 10 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 17-18.
Osiem błogosławieństw wpisane jest w dzieje Kościoła w Polsce [1-2] i wyraziło się w życiu i śmierci bł. Karoliny [3]. Jest ona świadkiem godności kobiety, „niezniszczalnej przynależności człowieka do Boga" [3-4]. Przez śmiertelną próbę wiary, czystości i męstwa zyskała życie wieczne w Bogu [5-6], ukazując każdemu jego powołanie [7]. Ewangelie pełne są obrazów pracy na roli, człowiek potrzebuje

chleba powszedniego i eucharystycznego [8]. Dla przyszłości Polski i jej kultury trzeba przezwyciężyć kryzys polskiej wsi [9].

92. *Jesteście z ludu i dla ludu* (Nieszpory, Tarnów, 10 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 20.

Kapłaństwo jest sakramentem odkupieńczego czynu Chrystusa, który przez sukcesję apostolską trwa w Kościele [2-3]. Kapłan jest szafarzem Bożych tajemnic w służbie Ludu Bożego [4-6], kształtuje eucharystyczne życie wspólnot i parafii [7]. Służba jest wyrazem tej miłości, którą miłuje Chrystus [8]. Odpowiada to tradycji polskiego kapłana [9].

93. *Ku wolności wyswobodził nas Chrystus* (Do mieszkańców Krakowa, 10 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 21-22.

Eucharystia to sakrament „odejścia" Chrystusa i Jego ciągłego „przychodzenia" do swych uczniów [1-2], przekraczający ludzką słabość i grzech [3-4]. Rok Maryjny powinien przybliżyć Kościół do Wieczernika [5]. Eucharystia jest źródłem nowego życia i wolności wierzących [7]. Pomaga im zachować Boże Królestwo w życiu rodzinnym, zawodowym, społecznym i państwowym [8].

94. *Wymowa wawelskiego krzyża* (Homilia podczas Mszy św. w katedrze wawelskiej, Kraków, 10 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 22-23.

Tajemnicę mocy krzyża poznała bł. Jadwiga Królowa [1-2] przy wawelskim krucyfiksie. Jest on znakiem „zwycięstwa Chrystusa w sercu ludzkim"; jest to zwycięstwo miłości „do końca", na którą odpowiedziała Jadwiga [3-4]. Owocem tego był chrzest Litwy [4-5] i fundacja Wydziału Teologicznego UJ [7].

95. *Eucharystia jest „sakramentem siły przebicia"* (Do młodzieży, Kraków, 10 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 23-24.

Młodość jest czasem odkrywania wewnętrznego świata człowieka. Młodzież potrzebuje odpowiednich warunków społecznych do rozwoju. Eucharystia jest dla młodych „sakramentem siły przebicia" do podejmowania zadań ze świadomością, że jest się miłowanym przez Boga. Polsce trzeba więcej miłości i prawdy, bo w nich spełnia się wolność.

96. *Praca nad pracą w odniesieniu do praw i wymagań życia rodzinnego* (Homilia podczas Mszy św. dla rodzin, Szczecin, 11 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 25-26.

Treść przysięgi małżeńskiej – miłość – jest więzią, która tworzy rodzinę, życiodajną wspólnotę osób [2-4]. Dla zachowania tej więzi potrzebne jest kształtowanie duchowości małżeństwa [5-6]. Silne rodziny są najskuteczniejszą drogą odradzania się społeczeństw [7]. Polityka społeczna państwa musi mieć charakter prorodzinny, m.in. w dziedzinie ustawodawstwa pracy i zabezpieczenia socjalnego rodzin [8-10].

97. *Otwórzcie się na prawdę, by nieść światu nadzieję* (Spotkanie z klerykami, kapłanami i zakonnicami, Szczecin, 11 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 27-29.

Chrystus jest kamieniem węgielnym świątyni Boga zbudowanej z „żywych kamieni" [1-3]. Przygotowanie seminaryjne służy budowaniu tej świątyni przez kapłanów [4-5]. Formacja i studia teologiczne czerpią z jedności Kościoła i służą jego posłannictwu [6-7]. Powołanie kapłańskie i zakonne wymaga niepodzielności serca, co wyraża się w celibacie [8] oraz ubóstwie. Są one znakiem „wierności na zawsze" potrzebnym współczesnemu pokoleniu i solidarności z narodem [9].

98. *Świat nie zapomni, że słowo „solidarność" zostało wypowiedziane tu w nowy sposób* (Przemówienie do ludzi morza, Gdynia, 11 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 29-31.

Przyszłość człowieka i narodów związana jest z solidarnością i współpracą [2-3], w imię których trzeba respektować prawa człowieka, dając przestrzeń dla jego pracy i inicjatywy. Solidarność to sposób bytowania społeczeństwa w uszanowaniu różnic i odmienności, wyzwala walkę o człowieka, nie przeciw komukolwiek [4]. Morze jest symbolem Bożej głębi [5]. Muszą ją dostrzegać ludzie morza wykonujący ciężką i niebezpieczną pracę [6]. Trójmiasto i Pomorze, otwierające Polsce dostęp do morza, są konstytutywnym elementem państwowej niepodległości [7-8].

99. *Dla chrześcijanina sytuacja nigdy nie jest beznadziejna* (Spotkanie z młodzieżą, Gdańsk, Westerplatte, 12 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 2-3.

Przykazania Boże przemawiają do człowieka swą oczywistością [2]; człowiek jest sobą, gdy idzie za prawdą sumienia [3]. Prawa człowieka dają podstawę do kroczenia tą drogą [4]. Konieczne jest silne zakorzenienie w wierze, aby przekroczyć uwarunkowania zewnętrzne; bardziej „być" niż „mieć" [5-7]. Westerplatte jest symbolem zadań i obowiązków, porządku prawd i wartości, wobec których nie wolno się uchylić [8]. Poprzez nie Chrystus ukazuje każdemu jego powołanie [9].

100. *Żeby być przy człowieku cierpiącym* (Spotkanie z chorymi, Gdańsk, 12 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 4-5.

Powołanie pracowników służby zdrowia jest głęboko zakorzenione w Ewangelii i w całej tradycji humanistycznej [1-2]. Wobec budzącego obawy stanu zdrowotnego społeczeństwa polskiego trzeba pielęgnować tradycję działalności lekarza i pielęgniarki jako służby i powołania [3]. Chrystus cierpiący, ukrzyżowany utożsamia się z każdym chorym i cierpiącym, który w swym ciele dopełnia Jego cierpień. Z tego doświadczenia rodzą się w Kościele inicjatywy odnoszące się do ludzi cierpiących [4-5].

101. *Nie może być program walki ponad programem solidarności* (Homilia podczas Mszy św. dla świata pracy, Gdańsk, 12 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 5-7.

W Polsce podjęto wysiłek przywrócenia pracy ludzkiej podmiotowości w wymiarze jednostkowym i społecznym, pojmowania jej jako powołania człowieka [2-5]. Bez uwzględnienia człowieka jako podmiotu pracy nie można adekwatnie określić stosunku między pracą a płacą. Ustrój pracy, aby służył dobru wspólnemu, musi uwzględniać jej osobowy wymiar [6-7]. Zasadą dążenia do takich struktur musi

być solidarność, której wyrazem stała się w Polsce więź między światem pracy i Ewangelią [7-8].

102. *O zwycięską nadzieję proszę dla moich rodaków* (Apel Jasnogórski, Częstochowa, 12 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 8.
Maryja jest obecna w tajemnicy Kościoła [2]. W trudnym doświadczeniu cierpiących dla miłości Ojczyzny, ludzi pracy, wiernych swemu posłannictwu twórców i wszystkich, którzy „nie zatracili wiary w ideały i prawdziwe wartości", Maryja towarzyszy swym wstawiennictwem [3], ucząc czujności sumienia i życia Bożymi przykazaniami [4-5] i prowadząc ku nadziei płynącej z siły dobra [6].

103. *Trudny dar wolności* (Homilia podczas Mszy św. w kaplicy Cudownego Obrazu, Częstochowa, 13 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 9.
Rok Maryjny przygotowuje jubileusz dwutysiąclecia narodzenia Chrystusa [1]. Maryja związana jest z polskim milenium chrztu i z obecnym Kongresem Eucharystycznym, wskazując na to, co mówi Jej Syn [2]. Chrystus przemawia „dobrą nowiną czynów i słów", obdarza człowieka wolnością syna Bożego, której spełnieniem jest miłość [3-4].

104. *Niech Jasnogórskie sanktuarium dopomoże Papieżowi w trosce o Kościół i Lud Boży* (Przemówienie pożegnalne, Częstochowa, 13 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 10.
Posługa biskupa Rzymu odnosi się do Kościoła powszechnego, który w całym świecie zmaga się o wolność dzieci Bożych. To człowiek – nie systemy i ideologie – ulega słabości i grzechowi. Maryja jest przewodniczką w drodze ku prawdziwej wolności.

105. *Autokatechizacja* (Homilia podczas Mszy św. z I Komunią św., Łódź, 13 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 10-12.
Pierwsza Komunia św. jest świętem rodzin chrześcijańskich [2], których dzieci dojrzewają do pełnego uczestnictwa w tajemnicy Eucharystii [3]. Na mocy Ofiary Chrystusa otrzymują w niej pokarm w drodze do życia wiecznego [4-5]. Winna temu towarzyszyć stała katechizacja i autoewangelizacja [6-7]. O. Kolbe, Urszula Ledóchowska i Wanda Malczewska mogą być przewodnikami [8].

106. *Wdzięczny jestem za waszą obecność w społeczeństwie* (Spotkanie ze światem nauki i kultury, Łódź, 13 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 12-13.
Zadaniem środowisk twórczych jest reprezentowanie w kulturze polskich wartości chrześcijańskich i humanistycznych.

107. *Powołanie, na które składa się dom, rodzina, małżeństwo, dzieci i praca* (Przemówienie do włókniarek, Łódź, 13 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 13-14.
Współczesność przyniosła oddzielenie warsztatu pracy od domu, konieczność pracy poza domem [3]. Organizacja pracy musi uwzględnić niezbędną rolę kobiet

w rodzinie [4], wypełnianie roli matki i wychowawczyni musi być traktowane jak praca [5]. Godność kobiety usprawiedliwia jej dostęp do życia publicznego. Awans społeczny kobiety „domaga się od społeczeństwa szczególnego uznania dla zadań macierzyńskich i rodzinnych" [6-7].

108. *Trzeba, abyście trwali i pomagali trwać innym* (Spotkanie ze światem kultury i sztuki, Warszawa, 13 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 15-16.

Naród trwa w swej duchowej tożsamości przez kulturę [1]. Prawa narodu leżą u podstaw przyszłości kultury [2]. Ekonomia i kultura dopełniają się, ponieważ człowiek ma głód chleba i prawdy [3]. Eucharystia jest odpowiedzią Boga na głód miłości [4]. Duch ludzki żyje prawdą i miłością, które rodzą potrzebę piękna [5], będącego szczególnym powołaniem artystów [6]. W ostatnich latach ludzie nauki i kultury odnaleźli w Kościele „przestrzeń wolności" [7] i zawarli przymierze ze światem pracy. Ekonomia winna być zależna od kultury i etyki [8].

109. *Staliście się wielkim głosem przestrzegającym ludzkość* (Spotkanie z przedstawicielami społeczności żydowskiej, Warszawa, 14 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 16.

Tragedia Żydów jest „głosem przestrzegającym całą ludzkość". Stało się to misją narodu wybranego przez Boga wobec świata. Jest to także misja Kościoła.

110. *Chrystus idzie „w pośrodku nas"* (Homilia podczas niedzielnej Mszy św. dla chorych, Warszawa, 14 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 17.

Niezgłębiony w swej tajemnicy Bóg jest Tym, którego istnienie głosi i którego oczekuje całe stworzenie [1-2]. Bóg daje się człowiekowi z miłości w swoim Synu, a Eucharystia jest sakramentem tego Daru [3]. W niej urzeczywistnia się „posłanie Syna" dla zbawienia świata [4]. Chorzy i cierpiący dają świadectwo o ukrzyżowanym Chrystusie [5]. Jest ono wyrazem tego, iż Chrystus „idzie w pośrodku nas" [6].

111. *Jego miłość „do końca" pozostaje po stronie człowieka* (Na zakończenie Kongresu Eucharystycznego, Warszawa, 14 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 18-20.

Eucharystia jest sakramentem obecności Boga w życiu człowieka [1-2], jest wezwaniem do miłości Boga, który wszystko stworzył i dał swego Syna, oraz do miłości bliźniego [3]. Syn Człowieczy na zawsze trwa w dziejach człowieka i wszechświata [4]. Władza Chrystusa jest władzą miłości [5-6]. Heroiczne świadectwo dał jej bł. Michał Kozal [6]. Wszyscy są wezwani do poddania się tej władzy i głoszenia jej na całym świecie [7-8].

112. *Wobec wyzwania ideologii dialektycznego materializmu* (Do Konferencji Episkopatu, Warszawa, 14 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 20-21.

Polska jest „ziemią wielorakiego wezwania" [3]. Jego obecne oblicze wyznacza konfrontacja z materializmem dialektycznym, kwestionującym ludzką podmiotowość [4]. Nawiązanie stosunków między PRL i Stolicą Apostolską winno wzmocnić Kościół lokalny i uwydatnić jego więź z narodem [5]. Należy umacniać prawa

człowieka i narodu, przemyśleć społeczną naukę Kościoła w kontekście warunków lokalnych [6].

113. *Cztery prawa warunkujące prawdziwy postęp* (Przemówienie pożegnalne na Okęciu, Warszawa, 14 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 21-22.
Cztery prawa: prawo do prawdy, do wolności, do sprawiedliwości i do miłości, wyznaczają główne uwarunkowania prawdziwego postępu i społecznego pokoju w Polsce [3].

114. *Oby moje posługiwanie na ziemi ojczystej przyniosło dobre owoce* (Audiencja generalna, plac św. Piotra, 17 VI), w: *"Do końca ich umiłował". Jan Paweł II. Trzecia wizyta duszpasterska w Polsce. 8-14 czerwca 1987 roku*, Libreria Editrice Vaticana 1987, s. 257-260.
Pielgrzymka do Polski koncentrowała się na temacie miłości Boga do człowieka, wyrażającej się w tajemnicy Eucharystii [1-3]. Drugim tematem było nauczanie moralne Kościoła dotyczące „życia osoby i różnych wspólnot" [4]. Poruszenie wielu problemów nabrzmiałych w ostatnich latach było możliwe dzięki dojrzałości społeczeństwa [5].

CZERWIEC 1991

115. *Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze tej ziemi* (Przemówienie powitalne na lotnisku, Koszalin, 1 VI), ORpol. 12(1991) nr spec., 1-9 VI, s. 3-4.
Dzięki heroizmowi wielu Polaków, począwszy od września 1939 roku, Ojczyzna przemawia obecnie nowym suwerennym głosem [1]. Początki piastowskiego państwa i organizacji Kościoła na ziemiach polskich łączą się ze sobą [2]. W centrum przemian ustrojowych w Polsce znajduje się zawsze każdy człowiek [3].

116. *Bądźcie mocni duchem, kochajcie Boga i ludzi* (Przemówienie podczas ceremonii poświęcenia budynku Wyższego Seminarium Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej, Koszalin, 1 VI), ORpol., nr spec., s. 5-6.
Odnowa Kościoła w dużej mierze zależy od posługi kapłanów [1]. Ziemia koszalińsko-kołobrzeska potrzebuje wielu „siewców słowa Bożego" mocnych duchem, umysłem, modlitwą, miłością Boga i ludzi [3].

117. *Nie będziesz miał bogów cudzych przede Mną* (Homilia, Koszalin, 1 VI), ORpol. nr spec., s. 7-8.
Dekalog jest prawem moralnym wpisanym w serce człowieka, ustanowionym dla jego dobra [3]. Przez swą śmierć i zmartwychwstanie Chrystus jest Panem Przymierza Boga z człowiekiem [4]. Prawdziwy humanizm opiera się na przykazaniu „Nie będziesz miał bogów cudzych przede Mną" [5]. Od przestrzegania Dekalogu „zależy przyszłość człowieka i społeczeństw" [6].

118. *Radość wspólnej modlitwy* (Pozdrowienie przed końcowym błogosławieństwem, Koszalin, 1 VI), ORpol., nr spec., s. 8-9.
Podziękowanie za wspólną modlitwę do Boga przedwiecznego.

119. *Włączeni w komunię Kościoła powszechnego* (Modlitwa różańcowa, Koszalin, 1 VI), ORpol., nr spec., s. 10-11.
Kościół koszalińsko-kołobrzeski w swych różnych stanach jest cząstką Kościoła powszechnego. Prawo komunii jest istotą życia chrześcijańskiego i życia Kościoła.

120. *To spotkanie jest znakiem „nowego początku"* (Przemówienie podczas spotkania z Wojskiem Polskim, Koszalin, 2 VI), ORpol., nr spec., s. 11-13.
Służba w wojsku jest służbą dla bezpieczeństwa i wolności narodu [1]. Polska tradycja wojskowa związana jest z obroną wolności i niepodległości Ojczyzny oraz tożsamości kultury europejskiej [3]. Tego odniesienia brakło w minionych latach. Potrzebny jest „nowy początek" w tej dziedzinie [4]. Przywrócenie duszpasterstwa wojskowego usuwa mur dzielący wojsko od społeczeństwa [5].

121. *Chrześcijanie w pełnym tego słowa znaczeniu* (Homilia podczas beatyfikacji bpa Józefa Sebastiana Pelczara, Rzeszów, 2 VI), ORpol., nr spec., s. 14-15.
Bł. bp Pelczar jest przykładem chrześcijanina pełniącego wolę Ojca [1-3]. Jest ona skałą, na której chrześcijanin buduje swe życie. Drugie przykazanie Dekalogu wzywa, by być chrześcijaninem przez swoje czyny. Skałą jest też sam Chrystus, Jego śmierć i zmartwychwstanie [4]. Cały Lud Boży jest wezwany do świętości [5].

122. *Matko Serca Jezusowego przybliżaj nas do Twojego Syna* (Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański", Rzeszów, 2 VI), ORpol., nr spec., s. 17.
W odpowiedzi Maryi na zwiastowanie anielskie „wyraziło się światło i moc Ducha Świętego" [1]. Jest ona Matką Serca Jezusowego, które jest „przebłaganiem za grzechy nasze" [2].

123. *Był świadkiem miłości Boga do tego ludu* (Nawiedzenie grobu bł. J. S. Pelczara, Przemyśl, 2 VI), ORpol., nr spec., s. 19-21.
Posługa pasterska bpa Pelczara była bardzo bogata [2]. Jej zapis to powołanie zgromadzenia sióstr sercanek, w którego charyzmat wpisana jest praca na rzecz godności kobiety [3].

124. *Wasza wolność wyrosła z ofiary wielu męczenników* (Spotkanie z grekokatolikami podczas przekazania kościoła Najświętszego Serca Pana Jezusa i ustanowienia go katedrą diecezji przemyskiej obrządku bizantyjsko-ukraińskiego, Przemyśl, 2 VI), ORpol., nr spec., s. 21-24.
Tysiąclecie chrztu Rusi (1988) dało początek wolności religijnej także dla Kościoła obrządku greckokatolickiego, otwierając drogę pojednania między Ukraińcami i Polakami [2-3]. Wśród prześladowań Kościół ten zachował wierność wschod-

niej tradycji chrześcijaństwa i jedność ze Stolicą Apostolską [4]. Heroiczne świadectwo tego Kościoła jest zobowiązaniem dla następców św. Piotra [7].

125. *Wspólnym dorobkiem tej ziemi był duch tolerancji i wolności religijnej* (Przemówienie w prokatedrze lubaczowskiej, Lubaczów, 2 VI), ORpol., nr spec., s. 25-26.

Tradycja Polski jagiellońskiej ma eklezjalny punkt odniesienia w metropolii lwowskiej [2]. Był to „drugi początek" w dziejach Polski; jego dorobkiem był duch tolerancji i wolności; trzeba go współcześnie pielęgnować [3].

126. *By nikt nie czuł się obcym we własnej ojczyźnie* (Homilia, Lubaczów, 3 VI), ORpol., nr spec., s. 27-29.

Naród polski historyczne zwycięstwa wiązał ze wstawiennictwem Maryi [1]. Śluby króla Jana Kazimierza były zaślubinami narodu z Bożą Mądrością [2-3] i dały zarys programu społecznej odnowy [4]. Reformie gospodarczej winien towarzyszyć zmysł społeczny [5]. Wymiar świętości jest konieczny dla rozwoju człowieka i społeczeństwa; neutralność światopoglądowa państwa nie może oznaczać usuwania wymiaru świętości z życia publicznego, co wymaga życzliwego ułożenia stosunków Kościół – państwo [6].

127. *Zaczyna się nowa epoka: Wschód usłyszy słowo i pójdzie za nim* (Przemówienie na zakończenie Mszy św., Lubaczów, 3 VI), ORpol., nr spec., s. 29-30.

Wolność polityczna w Europie Wschodniej oznacza dla Kościoła intensyfikację pracy apostolskiej. Jest to zadanie dla całego Kościoła.

128. *Początek wspólnego dzieła nowej ewangelizacji* (Przemówienie na zakończenie Synodu Diecezjalnego, Kielce, 3 VI), ORpol., nr spec., s. 31-32.

Synod Diecezjalny wyraża się w ożywieniu różnych form duszpasterstwa [2]. Ciężar realizacji postanowień synodu spoczywa na wszystkich pod przewodnictwem pasterzy i prowadzi do „ideału chrześcijańskiej communio" [3].

129. *Wobec wyzwania nowych potrzeb* (Do przedstawicieli zakonów męskich i żeńskich, Kielce, 3 VI), ORpol., nr spec., s. 33-35.

Dążenie do świętości jest racją bytu wspólnot zakonnych [1-2]. To, co w chrzcie jest „sakramentalnym początkiem życia w Chrystusie", wypełnia się w konsekracji zakonnej [3]. Skuteczne świadectwo bierze początek w całkowitej przynależności do Chrystusa [4]. To świadectwo realizuje się przez pracę apostolską i charytatywną, a zwłaszcza przez modlitwę [5]. Wymaga to stałej formacji duchowej i zakonnej [6], aby zawsze być zakorzenionym w Chrystusie i w Kościele [7-8], służąc jego misji ewangelizacyjnej [9].

130. *Czy wolno lekkomyślnie narażać polskie rodziny na dalsze zniszczenie?* (Homilia, Kielce, 3 VI), ORpol., nr spec., s. 36-38.

Cześć dla Boga i miłość bliźniego łączą się szczególnie z rodziną. Związane są z treścią czwartego przykazania [1-2]. Chrystus, dla którego rodziną są Jego uczniowie, przywraca rodzinie ludzkiej Ojcostwo Boga [3-5]. Odrzucenie tego Ojcostwa narusza moralny ład małżeństwa i rodziny [6], prowadząc do ich głębokiego kryzysu [7]. Trzeba odnowy sakramentu miłości małżeńskiej, będącego podstawą miłości do dziecka, które jest darem Boga. Odrzucenie tego daru prowadzi do zniewolenia w wymiarze społecznym [7-8].

131. *„W krzyżu miłości nauka"* (Przed końcowym błogosławieństwem, Kielce, 3 VI), ORpol., nr spec., s. 39.
Krzyż Chrystusa jest źródłem miłości małżeńskiej, rodzinnej i społecznej. O jej potrzebie przypomina tragiczna śmierć Żydów w Kielcach w 1946 roku oraz cierpienia pasterzy lokalnego Kościoła.

132. *„Nie zabijaj": przeciwko uzurpacji Bożej władzy nad życiem i śmiercią* (Homilia podczas Mszy św. na lotnisku wojskowym, Radom, 4 VI), ORpol., nr spec., s. 40-42.
Wydarzenia radomskie 1976 roku były wstępem do odnowy lat osiemdziesiątych [2]. W centrum moralnego porządku leży przykazanie „nie zabijaj!", afirmujące prawo każdego człowieka do życia od poczęcia do naturalnej śmierci [3]. Współczesne kodeksy bronią życia, a jednocześnie w wieku XX zgładzono miliony ludzkich istnień [4]. Nie są to przejawy doraźnego okrucieństwa, ale konsekwencje programów ideologicznych [5], między innymi legalizacja zabijania dzieci nie narodzonych [6]. Zamiast tego trzeba tworzyć instytucjonalne formy pomocy rodzinie i dziecku [7].

133. *Słowa rzucane na wiatr* (Przed końcowym błogosławieństwem, Radom, 4 VI), ORpol., nr spec., s. 42-43.
Papież „rzuca słowa na wiatr" z wiarą, że jest to wiatr Pięćdziesiątnicy i dlatego słowa te przyniosą właściwe owoce.

134. *Wam również dedykuję przyszłą adhortację apostolską* (Przemówienie podczas poświęcenia gmachu Wyższego Seminarium, Radom, 4 VI), ORpol., nr spec., s. 44.
Seminarium duchowne ma szczególne znaczenie dla formacji kapłańskiej, której będzie poświęcona papieska adhortacja.

135. *Co się stało z przykazaniem „nie cudzołóż" w naszym polskim życiu?* (Homilia, Łomża, 4 VI), ORpol., nr spec., s. 45-46.
Reforma gospodarcza w Polsce winna uwzględniać położenie rolników [2]. Ziarno Słowa Bożego pada na glebę ludzkich sumień [3-4]. Trzeba wysiłku, aby nie zagłuszyć tego zasiewu w dziedzinie małżeńskiej czystości i jedności [5]. Chrystus, który uczy „nie cudzołóż", jest Pasterzem ludzkiej miłości i poręczycielem ślubu małżonków. Społeczeństwo musi wyzwolić się z ułudy „wolnej miłości" [6].

136. *Nie dajcie się uwieść pozorom* (Przed końcowym błogosławieństwem, Łomża, 4 VI), ORpol., nr spec., s. 47.
Niech Matka Boża wstawia się za ludźmi młodymi i małżonkami w Polsce, aby wytrwali w prawdziwej miłości i nie dali się uwieść jej pozorom.

137. *Trzeba się modlić, ufać oraz trwać w jedności wiary i miłości* (Spotkanie ze wspólnotą litewską, Łomża, 5 VI), ORpol., nr spec., s. 48-50.
Kościół na mocy kapłańskiej modlitwy Chrystusa jednoczy narody przy zachowaniu ich różnorodności [2]. Sześćsetlecie chrztu Litwy przybliżyło Europie chrześcijańskie dziedzictwo tego narodu [3]. Św. Kazimierz, czczony przez Litwinów i Polaków „rozjaśnia historyczną przeszłość obu [...] narodów i rzuca promień nadziei na przyszłość" we wzajemnej współpracy w poszanowaniu zasad ładu międzynarodowego [4].

138. *Oby ten dom nigdy nie pustoszał* (Przemówienie podczas poświęcenia budynku Wyższego Seminarium Diecezji Łomżyńskiej, Łomża, 5 VI), ORpol., nr spec., s. 51-52.
Miejsce kapłana w Kościele wyznacza powołanie do posługi Eucharystii. Każe to łączyć ofiarę Chrystusa z osobistą ofiarą. Współczesność domaga się kapłanów ubogich i bezinteresownych, co wiąże się z właściwym stosunkiem do dóbr materialnych [2].

139. *„Nie kradnij" znaczy także nie nadużywaj twojej władzy nad własnością* (Homilia podczas Mszy św. beatyfikacyjnej Bolesławy Lament, Białystok, 5 VI), ORpol., nr spec., s. 53-56.
Źródłem istnienia wszechświata jest Mądrość Boża [2]. Wpisuje się ona w ludzkie wnętrze jako odwieczne Prawo moralne. Bł. Bolesława Lament jest przykładem wcielenia Mądrości Bożej w ludzkie życie [3]. Przykazanie „nie kradnij" wyznacza moralny ład w dziedzinie stosunku człowieka do dóbr materialnych, których każdy potrzebuje do życia i rozwoju [4]. Jest to związane z zasadą sprawiedliwości społecznej jako moralnej legitymacji reform gospodarczych [5]. Po kolektywistycznych doświadczeniach socjalizmu, człowiek w Polsce musi nauczyć się moralnej struktury posiadania środków produkcji [6].

140. *Ogłoszenie ustanowienia diecezji białostockiej i drohiczyńskiej* (Przed końcowym błogosławieństwem, Białystok, 5 VI), ORpol., nr spec., s. 56-57.
Nowo utworzone diecezje białostocka i drohiczyńska noszą znamiona współistnienia tradycji łacińskiej i prawosławnej. Winny być terenem spotkania i dialogu.

141. *By szukać skutecznych dróg reewangelizacji chrześcijańskiej Europy* (Przemówienie na otwarcie Synodu diecezji białostockiej, Białystok, 5 VI), ORpol., nr spec., s. 58-59.
Synod Diecezjalny Kościoła lokalnego realizując zalecenia Vaticanum II i Kodeksu prawa kanonicznego, jest sposobem szukania dróg dotarcia z Ewangelią do współczesnego człowieka. W ten sposób Kościół lokalny włącza się w dzieło ewangelizacji Europy [2].

142. *Nasze Kościoły są Kościołami siostrzanymi* (Nabożeństwo ekumeniczne, Białystok, 5 VI), ORpol., nr spec., s. 59-60.
Termin „Kościoły-siostry" jest „podstawową kategorią ekumeniczną eklezjologii" [1]. Tak pojęta ekumenia wymaga wzajemnego przebaczenia win przeszłości [2] i kontynuacji dialogu w prawdzie, szczerości i miłości, która jest darem Bożego Ducha na drodze do pojednania [3]. Bólem napełniają nas świętokradcze akty niszczenia świątyń prawosławnych w Polsce [4].

143. *Budowniczowie* (Przemówienie podczas poświęcenia budynku Seminarium Diecezji Warmińskiej, Białystok, 5 VI), ORpol., nr spec, s. 62.
Wszyscy, którzy współtworzą seminarium duchowne, wezwani są do budowania królestwa Bożego.

144. *Trzy wymiary piękna* (Przemówienie podczas wizyty w szpitalu pediatrycznym, Olsztyn, 6 VI), ORpol., nr spec., s. 63-64.
Dzieci mają uprzywilejowany dostęp do królestwa Bożego [1]. Moc Chrystusa i Jego królestwo obecne są w człowieku przez wiarę [2-4]. Jedyną odpowiedzią człowieka na cierpienie może być zawierzenie Bożej Miłości [5]. Służba zdrowia jest powołaniem samarytańskim [6]. Chrystus szczególnie utożsamia się z chorym dzieckiem [7].

145. *Wielka praca nad mową* (Homilia, Olsztyn, 6 VI), ORpol., nr spec., s. 65-67.
Pascha Chrystusa prowadzi do objawienia się Życia w dniu zmartwychwstania [1-2]. Eucharystia jest sakramentem Drogi i Życia dla wszystkich [2], objawieniem Prawdy, która przerasta człowieka [4]. Wolności wypowiedzi w nowych warunkach musi towarzyszyć szacunek dla prawdy, miłość i życzliwość wobec bliźniego, odrzucenie obmowy i oszczerstwa. Słowo, będąc narzędziem prawdy, winno służyć wewnętrznej wolności człowieka [5]. Polska i Europa stoją przed wyborem wolności, do której wyzwolił Chrystus, lub wolności od Chrystusa [6].

146. *Papież dziękuje Warmii* (Przed końcowym błogosławieństwem, Olsztyn, 6 VI), ORpol., nr spec., s. 68-69.
Wierność Kościołowi katolickiemu zjednało tej ziemi miano Świętej Warmii. Ludzie, którzy przybyli tu z różnych stron, kultywują różne tradycje. Przyroda jest wielkim bogactwem tej ziemi.

147. *Kościół jest naszym wielkim wspólnym dobrem* (Do przedstawicieli polskiego laikatu, Olsztyn, 6 VI), ORpol., nr spec., s. 69-72.
U źródeł Kościoła leży inicjatywa Żywego Boga [1-2]. Przynależność do Ludu Bożego realizuje się przez udział w misji i władzy Chrystusa [3]. Wiara przeżywana jako sprawa wspólna jest wielką wartością polskiego Kościoła, pragnącego uczestniczyć w życiu społeczeństwa jako świadek Ewangelii [4]. Odnowa Kościoła polega na coraz większym zbliżaniu się do ideału communio [5-6]. Świeccy, będący „żywymi

kamieniami" Kościoła, winni – zgodnie z duchem Vaticanum II – angażować się w jego życie i misję.

148. *Nauczanie religii w polskiej szkole* (Do katechetów, nauczycieli i uczniów, Włocławek, 6 VI), ORpol., nr spec., s. 73-75.
Przyszłość Polski w znacznej mierze zależy od kształtu polskiej szkoły. Nie można tu pomijać prawa rodziców do nauczania i formacji dzieci według zasad własnej religii [2]. Nauczanie religii w szkole, przy poszanowaniu różnych przekonań, jest wkładem Kościoła w budowanie tożsamości Europy [3-4]. Nauczyciele, katecheci i wychowawcy są dla młodych ludzi przede wszystkim świadkami tych wartości, które głoszą [5-6].

149. *Jaka wolność? Jaka Europa?* (Homilia podczas Mszy św. na lotnisku, Włocławek, 7 VI), ORpol., nr spec., s. 76-78.
Powołanie człowieka ma charakter duchowy [1-3], co rodzi wyzwanie, by nie poddawał się on temu, co jedynie zmysłowe, a co w znacznym stopniu opanowało współczesną kulturę [4] i pretenduje w sposób nieuprawniony do miana europejskości. Kultura rozwija człowieka, a nie „zużywa" jego człowieczeństwa. Historia i kultura Polski, z istoty swej chrześcijańska, współtworzyły za cenę wielkich ofiar ducha Europy [5].

150. *Jezu cichy i pokornego serca, uczyń serce moje według serca Twego* (Akt poświęcenia Najświętszemu Sercu Jezusa, Włocławek, 7 VI), ORpol., nr spec., s. 79.
Kościół włocławski, wielki tradycją męczenników i odnowy teologicznej, której owocem było jedno z najstarszych w Polsce seminariów duchownych, zostaje obecnie poświęcony Najświętszemu Sercu Jezusa.

151. *Niechaj nikt nie bogaci się kosztem bliźniego* (Homilia podczas Mszy św. na stadionie OSIR-u, Płock, 7 VI), ORpol., nr spec., s. 81-82.
Serce Syna Bożego wypełnione jest miłością odkupieńczą, która pokonuje grzech [1-2]. Ta miłość realizuje się w Przymierzu Boga z człowiekiem [3]. Ostatnie przykazanie Dekalogu chroni człowieka przed poddaniem się pożądaniu, chęci posiadania i używania. Uczciwość w życiu osobistym i społecznym jest niezbędna dla powodzenia wszelkich reform [4]. Dekalog jest podstawą do utrwalenia odzyskanej wolności w Polsce [4-5].

152. *Pozdrowienie zgromadzonych przed zakończeniem Mszy św.* (Płock, 7 VI), ORpol., nr spec., s. 83.
Pozdrowienie gości z kraju i z zagranicy oraz licznych grup formacyjnych i apostolskich Kościoła lokalnego, do których odnosi się przypomnienie, aby każdy działał według swego charyzmatu dla dobra wszystkich.

153. *Ewangelia więzień* (Do więźniów, Płock, 7 VI), ORpol., nr spec., s. 84-86.

Chrystus i Jego Ewangelia są obecni wśród więźniów [1]. Warunki panujące w więzieniach odzwierciedlają stan moralny władzy i społeczeństwa [2]. Skazanie przestępcy nie może oznaczać jego potępienia. System penitencjarny nie może naruszać ludzkiej godności więźniów. Pozytywnym przejawem jest dopuszczenie kapłanów do posługi w więzieniach [3]. Kościół mówi każdemu, że został stworzony na obraz Boży [4].

154. *Kościele, co mówisz sam o sobie?* (Nabożeństwo do Serca Pana Jezusa, Płock, 7 VI), ORpol., nr spec., s. 87.
Synody diecezjalne są przejawem odnowy Kościoła w duchu Vaticanum II [1], według którego Kościół jest znakiem i narzędziem komunii człowieka z Bogiem [2]. Synod Kościoła płockiego jest odpowiedzią całego Ludu Bożego tej ziemi na „znaki czasu" [3]. Synody Kościołów lokalnych pełnią ważną rolę w ożywieniu ich misji [4].

155. *Wieczorne spotkanie pod rezydencją biskupów płockich* (Płock, 7 VI), ORpol., nr spec., s. 88.
Modlitwa Apelu Jasnogórskiego, zainaugurowana w trakcie Milenium Chrztu Polski, jest wciąż żywa i aktualna.

156. *Wzajemnie obdarowani* (Spotkanie przed rezydencją biskupów płockich, 8 VI), ORpol., nr spec., s. 89.
Miłość bliźniego wyraża się w trosce o tych, którzy znajdują się w potrzebie, jak to ma miejsce w stosunku do dzieci z Czarnobyla przebywających w Płocku na rehabilitacji. Płock wnosi do wspólnoty Ojczyzny historyczne dziedzictwo i nowoczesny przemysł.

157. *Sobie samym przywróceni* (Spotkanie z władzami państwowymi i prezydentem Rzeczypospolitej Polski, Warszawa, 8 VI), ORpol., nr spec., s. 90-91.
Konstytucja 3 maja stworzyła model nowożytnego państwa polskiego [1-2] i stała się podstawą nowej polskiej państwowości. Obecnie, gdy Polacy zostali „sobie samym przywróceni", stanowi ona punkt odniesienia [3]. Solidarność, będąca podstawą przywrócenia podmiotowości Polsce, przekroczyła jej granice, stając się moralnym wymogiem dla współczesnego świata. Polacy, wprowadzając reformy, nie powinni utracić tego dziedzictwa, lecz respektować prawa wszystkich, zwłaszcza najsłabszych [4]. Władza jest wyzwaniem wolności; należy ją sprawować służąc [5].

158. *Teraz naucz nas być wolnymi* („Te Deum" z okazji 200-lecia Konstytucji 3 maja, Warszawa, 8 VI), ORpol., nr spec., s. 92-93.
Prawo stanowione przez ludzi winno odzwierciedlać odwieczną Prawdę i Sprawiedliwość [1-2]. Konstytucja 3 maja wskazała na warunki zabezpieczające byt i wolność narodu, przyczyniając się do przetrwania przez Polaków okresu zaborów [3]. Dziś trzeba prosić Boga, by nauczył nas być wolnymi. Musimy kształtować przyszłość Polski „w duchu sprawiedliwości i miłości społecznej" [4].

159. *Pierwszym prawem człowieka jest prawo do życia* (Do parlamentarzystów, Warszawa, 8 VI), ORpol., nr spec., s. 94.
Polska nowa wciąż potrzebuje odnowy. Przyczynia się do niej inicjatywa ustawodawcza Senatu dotycząca prawnej ochrony dziecka poczętego. Prawo do życia od chwili poczęcia jest podstawowym prawem każdego człowieka. Potrzeba wielu inicjatyw państwowych, społecznych i kościelnych w celu uświadomienia wszystkim rangi tego prawa.

160. *Na miarę czasów, ku którym idziemy* (Homilia podczas Mszy św. inaugurującej II Synod Plenarny, Warszawa, 8 VI), ORpol., nr spec., s. 95-96.
Synod przez swój wymiar wspólnotowy wyraża istotę Kościoła, sięgając do jego trynitarnej tajemnicy [2]. Badając „znaki czasu" winien przyczynić się do duchowego wzrostu Kościoła w Polsce [3], nawrócenia i odbudowy w człowieku miłości do prawdy i prawa Bożego [4]. Jest to praca dla wszystkich stanów i pokoleń w polskim Kościele [5].

161. *Który miłujesz sprawiedliwość, nie dozwól, byśmy się stali jej burzycielami* (Modlitwa Synodu, Warszawa, 8 VI), ORpol., nr spec., s. 97.
Prace Synodu pozostają w ścisłej więzi z Vaticanum II, co wyraża się w modlitwie soborowej, wypowiedzianej podczas rozpoczęcia Synodu.

162. *Na samym wstępie powstawania sprawiedliwszego świata i nowej Europy* (Spotkanie z korpusem dyplomatycznym, Warszawa, 8 VI), ORpol., nr spec., s. 98-100.
Okres wrogiego Bogu i Kościołowi totalitaryzmu w krajach Europy Środkowowschodniej był czasem służby Kościoła w obronie praw człowieka i kontaktów z ruchami społecznymi, co przyczyniło się do wzrostu jego dojrzałości [2]. Kościół nie godził się z porządkiem jałtańskim, widząc w tragicznych dziejach zniewolonych narodów część jednej europejskiej kultury [3]. W nowej sytuacji pragnie być świadkiem nadziei i rzecznikiem wartości, które ukształtowały Europę jako „kontynent kultury", by starych podziałów nie zastąpiły nowe formy izolacji [3-4].

163. *Jak być narodem zmartwychwstałym* (Do świata kultury, Warszawa, 8 VI), ORpol., nr spec., s. 101-103.
Człowiek stworzony na podobieństwo Boga – komunii Osób – jest powołany, aby być dla innych [2]. Streszczające Dekalog przykazanie miłości uczy pomnażania „talentu naszego człowieczeństwa" [3]. W procesie obecnych przemian trzeba zagwarantować pierwszeństwo „być" przed „mieć"; ekonomia jest dla kultury. Służy temu proponowana przez chrześcijaństwo antropologia [4]. Kultura pozwala żyć narodowi pełnią życia [5].

164. *Byśmy szukali pojednania i przyjaźni, pomimo zła, którego wiele było w naszych dziejach* (Do przedstawicieli wspólnoty żydowskiej, Warszawa, 9 VI), ORpol., nr spec., s. 104-105.

Wspólne dzieje polsko-żydowskie są wciąż obecne w życiu obu narodów. Tragiczne doświadczenia powinny je łączyć, a nie dzielić [2]. Po masowej eksterminacji Żydów chrześcijańskie narody Europy podjęły pracę wykorzenienia wszelkich przejawów antysemityzmu. Podstawą tego procesu w Kościele jest deklaracja *Nostra aetate*.

165. *Wobec braci sama tolerancja to jeszcze za mało* (Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego w ewangelickim kościele, Warszawa, 9 VI), ORpol., nr spec., s. 107-109.
Polska szczyci się tradycją tolerancji w dziedzinie religijnej [4]. W relacjach między Kościołami sama tolerancja nie wystarczy [5], konieczna jest wzajemna miłość, która ma źródło w chrzcie [6]. Posłuszeństwo Duchowi Świętemu poprzedza zewnętrzną współpracę Kościołów dla dobra każdego człowieka [7-8].

166. *Protest błogosławionego o. Rafała* (Homilia podczas beatyfikacji o. Rafała Chylińskiego, Warszawa, 9 VI), ORpol., nr spec., s. 111-114.
Przykazanie miłości zawiera wszystkie przykazania Dekalogu. Zostało ono objawione w Osobie Jezusa Chrystusa [1]. Przykazanie to jest odniesione do woli człowieka, posiada też wymiar społeczny [2]. Warszawa jest świadkiem trwającej wiele pokoleń miłości Ojczyzny [3]. Odzyskana suwerenność jest osiągnięciem i wyzwaniem do samookreślenia, egzaminem z wolności [4]. Przykazanie miłości winno wyznaczać kierunek postępu w Polsce. Przypomina o tym beatyfikacja o. Rafała Chylińskiego [5]. Toczy się obecnie spór o duszę Europy. Odpowiedzią Kościoła jest nowa ewangelizacja [6].

167. *Pomóż nam odbudować polską rodzinę* (Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański", Warszawa, 9 VI), ORpol., nr spec., s. 115.
Przyszłość Polski zależy od moralnego umocnienia polskich rodzin. Powołanie macierzyńskie kobiety wymaga szczególnej ochrony; za destrukcję tego powołania często ponosi winę mężczyzna [2].

168. *Oto otwiera się nowy rozdział w planach Opatrzności* (Przemówienie do Episkopatu Polski oraz przełożonych zgromadzeń zakonnych, Warszawa 9 VI), ORpol., nr spec., s. 116-119.
Przemiany w Polsce mają kontekst europejski, związany z chrześcijańskim powołaniem narodów Europy Środkowowschodniej [1-2]. W okresie minionym Kościół „bronił człowieka przed systemem", obecnie człowiek szuka w nim przestrzeni dla obrony „przed złym użyciem swej wolności" [3], którego przejawem jest m.in. rozpowszechniona mentalność proaborcyjna. Godne uznania są inicjatywy prowadzące do ochrony życia [4]. Synod Plenarny i otwartość na Wschód są ważnymi wyznacznikami pracy Kościoła w Polsce.

169. *„Bogu dziękujcie, Ducha nie gaście"* (Przemówienie pożegnalne, Warszawa, 9 VI), ORpol., nr spec., s. 121-122.

Polska przyczyniła się do stworzenia obecnej szansy budowania Europy pojednanych i przyjaznych sobie społeczeństw [1-2]. Trzeba wyzwolić energie duchowe, które umożliwią Polakom przejście od społeczeństwa zniewolonego do prawdziwie suwerennego [3].

170. *Pod znakiem „nowości życia"* (Audiencja generalna po IV pielgrzymce do Polski, Rzym, 12 VI), ORpol., nr spec., s. 123-124.
Pielgrzymka do Polski służyła dziękczynieniu za historyczne przemiany oraz odnowie życia społecznego w nowych warunkach [1-2]. Wielkie znaczenie miały spotkania z przedstawicielami społeczeństw i Kościołów ze Wschodu [3]. Wymiar ekumeniczny pielgrzymki wyznaczały wspólne modlitwy i spotkanie z Polską Radą Ekumeniczną oraz z Żydami [4]. Konstytucja 3 maja jest punktem odniesienia dla budowania ustrojowych zrębów III Rzeczypospolitej. Jej fundamenty zawarte są w Dekalogu i ewangelicznym przykazaniu miłości [5].

SIERPIEŃ 1991

171. *Znak solidarności i sanktuarium cierpienia* (Przemówienie w szpitalu pediatrycznym w Prokocimiu, Kraków, 13 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 3-5.
Spotkanie z chorymi ma znaczenie głęboko religijne. Cierpienie człowieka, zwłaszcza niewinnego, nabiera szczególnej wymowy w odniesieniu do męki Chrystusa. Cierpienia i nadzieje dzieci Papież zaniesie przed oblicze Maryi Jasnogórskiej [1]. Szpital służący dzieciom, efekt pomocy amerykańskiej, jest dziełem „ludzkiej miłości i solidarności" [2]. Charakter pracy medycznej sprawia, iż jest ona nie tyle zawodem, co powołaniem [3].

172. *Dzień, na który czekałem* (Poświęcenie nowej siedziby Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków, 13 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 6.
Papieska Akademia Teologiczna jest spadkobierczynią wielkiej spuścizny duchowej, sięgającej czasów bł. Królowej Jadwigi.

173. *Próby i zwycięstwa wiary naszego czasu* (Homilia podczas Mszy św. beatyfikacyjnej sługi Bożej Anieli Salawy, Kraków, 13 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 7-8.
Duch Święty daje świadectwo duchowi ludzkiemu, że człowiek jest dzieckiem Boga. Prawda ta, na którą wrażliwa była bł. Aniela Salawa, stanowi motyw przewodni Światowego Dnia Młodzieży [1-2]. Eucharystia mówi o tajemnicy Boga, który jest dobry dla człowieka [3]. Pokusą współczesności jest „unieważnienie" Boga w ludzkim życiu [4]. Pośród tej epoki młodzi są wezwani, by nie zasmucać Ducha Świętego [5-6].

174. *Przeszłość wskazuje drogę ku przyszłości* (Przed końcowym błogosławieństwem, Kraków, 13 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 9.
Słowa bł. Anieli Salawy: „Panie! Żyję, bo każesz, umrę, kiedy chcesz, zbaw mnie, bo możesz", są motywem dziękczynnym Papieża dla Krakowa za biały marsz

po zamachu na jego życie. W 1991 roku przypada czterdziestolecie śmierci kard. Adama Sapiehy i pięćdziesięciolecie śmierci o. Maksymiliana Kolbe.

175. *Wasz charyzmat dzisiaj* (Przemówienie w kościele sióstr sercanek, Kraków, 14 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 16.
Powołaniem sióstr sercanek jest służba młodym kobietom, zwłaszcza zagubionym. To zadanie trzeba dziś na nowo postawić.

176. *Świątynia Boga dla ludzi* (Homila podczas Mszy św. w kościele św. Piotra, Wadowice, 14 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 16-17.
Kościół jest żywą budowlą powstałą na fundamencie wiary w Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego. Jest to wiara Piotra, apostołów i proroków [1-2]. Nowy kościół parafialny w Wadowicach służy kolejnym pokoleniom chrześcijan jako miejsce wyznawania tej samej wiary [3-4], której nauczycielką jest Maryja, Matka Chrystusa [5].

177. *To, co serce każe mi powiedzieć* (Przed końcowym błogosławieństwem, Wadowice, 14 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 17-18.
Uroczystość w Wadowicach jest okazją do spotkania Papieża z dawnymi kolegami z seminarium duchownego i gimnazjum. Są oni częścią dziedzictwa, które Papież wyniósł z Ojczyzny. Dlatego wszystkie jej sprawy przeżywa jako swoje własne.

178. *Cel naszego pielgrzymowania: słuchać i spełniać Słowo Boże* (Częstochowa, 14 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 18-20.
W Chrystusie, Bracie i Mistrzu, młodzi są społecznością dzieci Bożych [1] pielgrzymującą na Jasną Górę [2] – miejsce spotkania Wschodu i Zachodu po latach rozdzielenia [3]. Celem pielgrzymki jest modlitwa i słuchanie Słowa Bożego, by wprowadzić je w życie [4].

179. *Jestem przy Tobie, pamiętam, czuwam...* (Przemówienie podczas czuwania maryjnego, Jasna Góra, 14 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 22-24.
Krzyż Chrystusa objawia Boskie „Jestem" nowego Przymierza, ludzka egzystencja zanurzona jest w „Jestem" Boga; nie można żyć tak, jakby Boga nie było. Pismo święte, zapis dzieł Bożych, jest pamięcią Kościoła, źródłem natchnienia życia dla chrześcijanina. Maryja jest wzorem czuwającego na modlitwie Kościoła, zwłaszcza wśród doświadczeń i zagrożeń. Czuwanie oznacza niezagłuszanie głosu sumienia.

180. *Orędzie do młodych całego świata* (Orędzie na VI Światowy Dzień Młodzieży, Jasna Góra, 15 VIII), w: *Młodzi z Ojcem Świętym. VI Światowy Dzień Młodzieży. Częstochowa – Jasna Góra 14-15 VIII 1991*, red. K. Sokołowski, M. Duda, Rzym 1991, s. 9-14.
Ewangelia odsłania przed człowiekiem zawrotną perspektywę przybranego synostwa Bożego. Odrodzenie przez chrzest i umocnienie przez bierzmowanie jest dla człowieka wezwaniem do budowania cywilizacji prawdy i miłości, potrzebnej światu u progu trzeciego tysiąclecia. Świętość, braterska miłość i wolność oparta na prawdzie winny tworzyć program życia młodzieży.

181. *Jest z wami Maryja* (Homilia, Jasna Góra, 15 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 27-30.

„Wielkie rzeczy", które Bóg uczynił Maryi, doznają zwieńczenia w jej wniebowzięciu [1-2], będącym znakiem powrotu człowieka stworzonego do Boga. Droga ta naznaczona jest dramatem grzechu i śmierci, ale prowadzi do zwycięstwa krzyża i zmartwychwstania [3-5]. Młodzi muszą przeciwstawić się stylowi życia „jakby Bóg nie istniał", do czego potrzebują uległości Duchowi Świętemu [6-7]. VI Dzień Młodzieży wyróżnia obecność młodych z Europy Wschodniej, której świadectwa potrzebuje dziś cały Kościół [8]. Wielu doznaje pustki i zniechęcenia, młodzi muszą temu przeciwstawić nadzieję płynącą z wiary w Chrystusa, prowadzącą do zaangażowania w budowanie lepszego świata [9-10].

182. *Akt zawierzenia młodzieży świata Matce Bożej* (Jasna Góra, 15 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 30.

Zawierzenie Maryi młodzieży całego świata: jej pragnień i dążeń, tego, co w niej najlepsze, oraz lęków, obaw i wszystkiego, co zniewala od wewnętrz i od zewnątrz.

183. *Maryja wzorem na drodze ku pełnej dojrzałości* (Przemówienie pożegnalne, Jasna Góra, 15 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 31.

Powołanie chrześcijańskie stawia przed młodymi zadanie stałego rozwoju osobowego, rozwijania talentów, dążenia do świętości [1]. Drogą tego rozwoju jest Chrystus, w którym Bóg wzywa każdego człowieka do synostwa Bożego. Nie wolno tego dziedzictwa zmarnować popadając w przeciętność i styl życia obcy ideałowi chrześcijańskiemu [2].

184. *To imię nadała wam Matka Boża* (Przemówienie do Rady Miejskiej Częstochowy, 15 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 33.

Imię Maryi odgrywa szczególną rolę w dziejach miasta. Dzięki niemu Częstochowa tak wiele znaczy dla Polaków i pielgrzymów z różnych stron świata.

185. *Szczególna postać teologii wyzwolenia w Europie* (Przemówienie do uczestników Kongresu Teologów Europy Środkowowschodniej, Jasna Góra, 15 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, 33-36.

Grecko-łacińskiemu słowu „teologia" odpowiada słowiańskie „boho-słowie". Oznacza ono słowo o Bogu i zarazem Słowo Boga [1-3]. Prawda teologiczna oparta jest na autorytecie Prawdy przekazywanej przez świadków. Pierwszym świadkiem jest Chrystus, który ukazał, iż wolność (wyzwolenie) człowieka związana jest z prawdą i świadectwem o niej (martyrium) [4-5]. Kościół w krajach Europy Środkowowschodniej poprzez swoje martyrium wypracował szczególną postać teologii wyzwolenia [6-7], będącą jego wkładem w rozumienie wiary przez Kościół w całej Europie [8-9].

186. *Seminarium musi formować kapłanów mocnych, odważnych i świętych* (Przemówienie podczas poświęcenia częstochowskiego seminarium, 15 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 38-39.
Nowe seminarium duchowne stało się konieczne w dynamicznie rozwijającej się diecezji [2]. W obliczu nowej ewangelizacji musi sprostać wymaganiom formacji kapłańskiej zgodnie ze wskazaniami VIII Synodu Generalnego, a dodatkowym zobowiązaniem jest sąsiedztwo sanktuarium Maryi [3]. Trzeba odpowiedzieć na współczesny głód Boga, którego przykładem jest światowe spotkanie młodzieży [4].

187. *Tobie Pani Jasnogórska*... (Przemówienie w godzinie Apelu Jasnogórskiego, Jasna Góra, 15 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 39.
Apel Jasnogórski, który ukształtował polskie Milenium, niech kształtuje spotkanie młodzieży z całego świata.

188. *Trzeba olbrzymiej modlitwy* (Przemówienie przed opuszczeniem Jasnej Góry, 16 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 40-41.
Nowy, lepszy świat wyłania się dzięki modlitwie i cierpieniu. Modlitwa, będąc twórczością człowieka, jest przede wszystkim wielką twórczością Ducha Świętego.

189. *Apel Jasnogórski streszcza program nowej ewangelizacji* (Przemówienie pożegnalne, Kraków, Balice, 16 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 41-42.
Słowa Apelu Jasnogórskiego, które umacniały młodzież Polską w 1983 roku, obecnie stały się drogowskazem dla młodzieży świata [1]. Jasna Góra po wydarzeniach 1989 roku była opatrznościowym miejscem Światowego Dnia Młodzieży [2], potwierdzając miejsce Polski w „przeobrażających cierpieniach" obecnego stulecia. Po doświadczeniach totalitaryzmów trzeba sięgnąć do ewangelicznych korzeni narodów Europy [3-4]. Apel Jasnogórski streszcza program nowej ewangelizacji [5].

190. *Jasnogórskie spotkanie młodzieży pozostanie źródłem nadziei* (Audiencja generalna, Rzym, 21 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 47.
Jasnogórskie spotkanie młodzieży jest źródłem nadziei na przezwyciężenie tego, co zamyka człowieka wyłącznie w doczesności. Młodzi pragną być prowadzeni przez Ducha Świętego ku zwycięstwu nad tym, co zniewala, aby osiągnąć to, co sprawiedliwe i piękne w świecie. Spotkanie zbiegło się z uroczystością Wniebowzięcia Maryi oraz rocznicą „cudu nad Wisłą".

1995

191. *Szukanie dróg do jedności chrześcijan* (Spotkanie ze wspólnotą Kościoła ewangelicko-augsburskiego, Skoczów, 22 V), ORpol. 16(1995) nr 7, s. 24-25.

Pragnienie jedności między chrześcijanami wyraża wolę Chrystusa [1]. Ziemia bielska i Śląsk Cieszyński są ziemią ekumenicznego świadectwa [2]. Polska ma bogatą tradycję dialogu między Kościołami, czego przykładem jest Colloquium Charitativum w Toruniu w 1645 roku [3]. Zbliżający się rok 2000 jest dla chrześcijan powodem do dziękczynienia za dar Wcielenia oraz okazją do rachunku sumienia i nawrócenia [4].

192. *Polska potrzebuje dzisiaj ludzi sumienia* (Homilia podczas Mszy św. na wzgórzu „Kaplicówka", Skoczów, 22 V), ORpol. 16(1995) nr 7, s. 26-28.
Św. Jan Sarkander jest męczennikiem czasu, w którym społeczeństwa Europy rządziły się zasadą „cuius regio eius religio [1]. Już w X wieku Ewangelia dotarła przez Bramę Morawską na ziemię bielsko-żywiecką [2]. Męczennicy pytają chrześcijan o ich wierność sumieniu, które jest przewodnikiem i sędzią ludzkich czynów. Polska potrzebuje ludzi prawego sumienia. Nie można pod hasłem tolerancji spychać wierzących na margines życia społecznego [3]. Drogowskazem dla ludzkich sumień jest krzyż Chrystusa, pokazujący cenę zbawienia człowieka [4] i prowadzący go do najgłębszych źródeł życia [5].

193. *Sprawy mojej Ojczyzny traktuję jako swoje własne* (Rozważania przed modlitwą „Regina coeli", Skoczów, 22 V), ORpol. 16(1995) nr 7, s. 30-31.
Wolność wyzwoliła w społeczeństwie nowe siły, ale wysokie są także koszty przemian wyrażające się w ubóstwie i bezrobociu. Kościół w Polsce dzieli z narodem jego los. Cały Kościół i naród, zwłaszcza cierpiący i chorzy, objęci są papieską modlitwą.

194. *Trzeba otwierać drzwi Chrystusowi* (Spotkanie z mieszkańcami Bielska-Białej, 22 V), ORpol. 16(1995) nr 7, s. 31-32.
Kościół nie zapomina o tych, których dotyka ubóstwo i bezrobocie, oraz o chorych i cierpiących [1]. Nowa stolica diecezji, czerpiąc z tradycji krakowskiej i śląskiej, winna być centrum promieniowania duchowego w regionie [2]. Człowiek w każdym systemie politycznym i ekonomicznym jest wezwany, by uczynić miejsce dla Boga w swym życiu [3].

195. *Trwajcie mocno w wierze* (Liturgia Słowa, Żywiec, 22 V), ORpol. 16(1995) nr 7, s. 32-33.
Kościół buduje się przez świadectwo wszystkich chrześcijan. Budzą niepokój tendencje zmierzające do programowej laicyzacji społeczeństwa, ataki na Kościół i chrześcijańskie wartości. Święci pomagają trwać w wierze [2]. Duch Święty wiarę stale ożywia i pogłębia [3].

1997

196. *Staję pośród was jako pielgrzym* (Przemówienie powitalne na lotnisku, Wrocław, 31 V), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 4-5.

W dziedzinie reform społeczno-ekonomicznych odnotowano w Polsce niemało sukcesów, ale nie brak problemów, które należy rozwiązywać solidarnie „z poszanowaniem praw każdego". Posługa Kościoła przyczynia się do wyzwolenia duchowego potencjału Polaków [2]. Szlak pielgrzymki wyznacza Kongres Eucharystyczny, 1000-lecie męczeństwa św. Wojciecha i 600-lecie jagiellońskiej fundacji uniwersytetu w Krakowie [3].

197. *Chleb, który daje życie światu* (Rozważanie podczas adoracji Najświętszego Sakramentu w katedrze, Wrocław, 31 V), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 9-10.
Chrystus wzywa do wiary w Syna Człowieczego, „Dawcę pokarmu, który nie ginie" [1]. Chrystus zaspokaja ludzki głód życia wiecznego, ukazując nieskończoną hojność Ojca [2]. Na całym świecie trwa obecność Chrystusa w Eucharystii: „cicha, pokorna i hojna" [3].

198. *Nie żałujmy wysiłku na rzecz wielkiego dzieła zjednoczenia* (Modlitwa ekumeniczna w Hali Ludowej, Wrocław, 31 V), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 10-12.
Jedność uczniów Chrystusa jest darem Boga oraz ich najwyższą powinnością [2]. Nie wystarcza tolerancja i wzajemna akceptacja, potrzeba wspólnego świadectwa. Jego przejawem jest ekumeniczna współpraca w różnych dziedzinach, jak wspólny przekład Pisma świętego [3]. Ekumenizm winien opierać się na nawróceniu serc i modlitwie [4]. Pragnienie wspólnej Eucharystii jest zaczynem pojednania Kościołów i wspólnot chrześcijańskich [5].

199. *Eucharystia szkołą wolności i solidarności międzyludzkiej* (Homilia podczas Mszy św. na zakończenie 46. Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego, Wrocław, 1 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 13-16.
„Statio Orbis" na zakończenie Kongresu Eucharystycznego wyraża mistyczną jedność całego Kościoła i świata [1]. Eucharystia jest duchowym powracaniem do Wieczernika i uczestnictwem w misterium śmierci i zmartwychwstania Chrystusa. Wraz z jej ustanowieniem weszliśmy w czas ostateczny [2]. Ciało i Krew Chrystusa są pokarmem zawierającym „całą moc Chrystusowego odkupienia" [3]. Na każdym spoczywa dziś część odpowiedzialności za dramat głodu w świecie [4]. Wolność domaga się ładu moralnego jako warunku jej zachowania i ukierunkowania na służbę drugiemu [5].

200. *Witaj, Jezu, Synu Maryi* (Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański", Wrocław, 1 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 16-17.
Tajemnica Wcielenia łączy się ściśle z Eucharystią [1]. Maryja uczy, w jaki sposób Eucharystia ogarnia całe życie człowieka [2-3].

201. *Kościół żyje Eucharystią i stale z niej się rodzi* (Przemówienie podczas spotkania z delegacjami na Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny, Wrocław, 1 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 18-19.

Kongres był wyznaniem wiary „w rzeczywistą obecność Chrystusa pod postaciami chleba i wina" [1], doświadczeniem Kościoła zjednoczonego wokół Eucharystii, którą żyje i z której stale się rodzi [3]. Eucharystia jest szkołą dobrego korzystania z wolności, co ma szczególne znaczenie dla krajów Europy Środkowowschodniej [4].

202. *Życie społeczne i praca w świetle wiary* (Homilia podczas Mszy świętej na lotnisku, Legnica, 2 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 20-22.
Eucharystia posiada konsekwencje dla życia społecznego [1], buduje komunię między uczniami Chrystusa. Jej przejawem jest troska o każdego pozostającego w potrzebie [2]. Zadaniem chrześcijan jest niesienie światła Chrystusa we wszystkie obszary życia społecznego; nauczanie społeczne należy do misji Kościoła. Szczególnym zadaniem obecnego czasu jest troska o najuboższych, rodziny wielodzietne, ludzi bezdomnych [3]. Konieczne są sprawiedliwe rozwiązania w dziedzinie ludzkiej pracy [4]. Chrześcijanie winni brać odpowiedzialność za życie społeczne w Polsce [5].

203. *Potrzeba świadectwa wierności Chrystusowej Ewangelii* (Homilia podczas Liturgii Słowa przed kościołem Pierwszych Męczenników Polskich, Gorzów Wielkopolski, 2 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 23-25.
Męczeństwo braci polskich, obok św. Wojciecha, stoi na progu chrześcijaństwa w Polsce [1]. Świadectwo męczenników rodzi pytanie o wierność Ewangelii wszystkich chrześcijan [2] powołanych do przyznawania się do Boga przed ludźmi. Współcześnie wyraża się to zwłaszcza w wierności Bogu w różnych wymiarach życia codziennego. Modlitwa i życie sakramentalne przygotowują do takiego świadectwa [3]. Męczeństwo jest znakiem świętości Kościoła i prymatu sumienia przed siłą [4].

204. *Tylko z Chrystusem można zbudować nowy dom dla Europy* (Homilia podczas Mszy św. z okazji tysiąclecia śmierci św. Wojciecha, Gniezno, 3 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 27-29.
Zesłanie Ducha Świętego jest początkiem ewangelizacji narodów [1]. Pod koniec pierwszego millennium Ewangelia dotarła do narodów słowiańskich, które mają obecnie prawo do współkształtowania oblicza Europy [2]. Należy się wdzięczność Bogu za dar odzyskanej wolności tych narodów [3]. Koniec dawnych podziałów politycznych stawia nowe zadania; nie będzie jedności Europy bez wspólnoty ducha, poszanowania życia i godności każdego człowieka [4]. Prawo chrześcijańskiego życia, którego przykładem jest św. Wojciech, tworzyło fundamenty Europy [5], która dziś potrzebuje nowej ewangelizacji [6].

205. *Św. Wojciech symbolem duchowej jedności Europy* (Orędzie do prezydentów siedmiu państw europejskich, Gniezno, 3 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 30.
Św. Wojciech i jego nieprzemijające świadectwo to symbol duchowej jedności Europy. Przed politykami stoi zadanie tworzenia takich struktur europejskich, które

nie będą dyskryminowały żadnego narodu i będą szanowały godność każdego człowieka.

206. *Jesteście wezwani do świadczenia o wierze i nadziei* (Homilia podczas spotkania z młodzieżą na placu Adama Mickiewicza, Poznań, 3 VI), ORpol. 18(1995) nr 7, s. 31-33.

Wiara w Chrystusa, miłość i nadzieja stanowią fundament życia chrześcijańskiego, pozwalają człowiekowi odnieść „zwycięstwo nad samym sobą". Polska odrodzona po zaborach skupiła się wokół Serca Jezusa, czego znakiem był pomnik wzniesiony w Poznaniu [2]. Wiara i nadzieja Polaków były w XX wieku wielokrotnie wystawiane na próbę. Symbolem ich heroizmu jest poznański pomnik Ofiar Czerwca 1956 roku [3]. Człowiek, który należy do świata, równocześnie go transcenduje. Wymaga to samowychowania, by nie zamknąć się jedynie w tym, co doczesne i materialne [4-5].

207. *Rodzina wspólnotą życia i miłości* (Homilia podczas Mszy św. przed sanktuarium św. Józefa, Kalisz, 4 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 34-36.

Św. Józef, ziemski opiekun Syna Bożego, jest patronem kapłanów sprawujących Ofiarę Eucharystyczną [1]. Chroniąc życie Jezusa przed Herodem jest także świadkiem nienaruszalnej wartości życia każdego człowieka. Miarą cywilizacji jest jej stosunek do życia [2]. Polska w imię swej przyszłości potrzebuje solidarności z życiem, tworzenia kultury życia [3]. Obowiązek służby życiu szczególnie ciąży na rodzinie. Jest ona powołana do dawania świadectwa miłości życia [4].

208. *Matko, przynoszę Ci cały Kościół, wszystkie kraje i narody* (Modlitwa w kaplicy Cudownego Obrazu na Jasnej Górze, 4 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 38.

Dziękczynna modlitwa Papieża za przewodnictwo Maryi i ponowne zawierzenie całego Kościoła w Polsce i świecie Jej opiece.

209. *„Tak" Chrystusowi „tak" Kościołowi* (Homilia podczas spotkania z pielgrzymami na Jasnej Górze, 4 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 39-40.

Wiara Maryi „wprowadza Kościół w tajemnicę eucharystycznej obecności Syna" [1]. Jasna Góra była zawsze miejscem, w którym Polacy „uczyli się Kościoła". Mówiąc „tak" Chrystusowi, trzeba mówić „tak" Kościołowi [2].

210. *W służbie Chrystusa i Kościoła* (Orędzie do osób konsekrowanych, Częstochowa, 4 VI), ORpol. 18(1997), nr 7, s. 41-43.

Życie osób konsekrowanych jest wielkim darem dla Kościoła w Polsce, przynoszącym owoce misyjne [1]. Jest ono wyrazem świętości i misyjności Kościoła. Impulsem do jego rozwoju był specjalny synod i adhortacja *Vita consecrata* [2]. Nowa ewangelizacja jest palącą potrzebą w czasach chaosu i obojętności religijnej [3]. Duszą ewangelizacji jest głębokie życie wewnętrzne, z niego wypływa świadectwo osobiste i wspólnotowe. W kontekście kultury konsumpcyjnej praktykowanie rad ewangelicznych nabiera „charakteru proroczego znaku".

211. *Serce Jezusa – źródło życia i świętości* (Homilia podczas beatyfikacji s. Bernardyny Marii Jabłońskiej i s. Marii Karłowskiej, Zakopane, 6 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 44-47.

U podstaw kultu Serca Bożego leży świadectwo męki i śmierci Pana Jezusa [2]. Kult ten wiąże się z „nauką krzyża". Znak krzyża głęboko wpisał się w polską codzienność, o czym świadczy krzyż ustawiony na Giewoncie, przypominający narodowi o jego godności [3]. Serce Jezusa stało się źródłem mocy dla bł. Bernardyny Jabłońskiej i Marii Karłowskiej, które swym życiem „ujawniły godność kobiety i jej powołania" [4]. Serce Jezusa jest centrum Bożego planu zbawienia [5].

212. *Pragnę jeszcze raz podziękować Pani Fatimskiej za ocalone życie* (Homilia podczas Mszy św. i konsekracji kościoła Matki Boskiej Fatimskiej, Zakopane, 7 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 48-50.

Kościół jest wspólnotą ludzi wyznających wiarę, że Chrystus jest Synem Bożym; jej kamieniem węgielnym jest sam Chrystus ukrzyżowany i zmartwychwstały [1]. Świątynia jest miejscem pamięci i nadziei wierzących [2]. Kościół na Krzeptówkach jest znakiem wiary Kościoła w momencie zagrożenia życia biskupa Rzymu [3]. Orędzie fatimskie, o którym ta świątynia przypomina, wzywa do modlitwy, nawrócenia i zadośćuczynienia za grzechy [4].

213. *Pan Jezus was kocha* (Przemówienie do dzieci pierwszokomunijnych w kościele Świętej Rodziny, Zakopane, 7 VI). ORpol. 18(1997) nr 7, s. 50.

Dzieci mają uprzywilejowany dostęp do Jezusa. Pierwsza komunia jest „znakiem Jego nieskończonej miłości", prowadzącej młodego człowieka do świętości [1]. Katechizacja prowadzona w szkole wymaga od katechetów świadectwa wiary, nadziei i miłości. Pierwszymi wychowawcami i katechetami dzieci są rodzice [2].

214. *Dar różańcowej modlitwy* (Przemówienie w sanktuarium Maryjnym, Ludźmierz, 7 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 51-52.

Kult Maryi jest szkołą miłości do Chrystusa [1]. Lud Podhala wnosi do życia Kościoła wielkie dziedzictwo modlitwy różańcowej [2-3].

215. *Nieustannie błagajmy o miłosierdzie Boże* (Przemówienie w sanktuarium Miłosierdzia Bożego, Kraków, 7 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 52-53.

Kościół na nowo odczytuje orędzie Bożego miłosierdzia jako „światło nadziei" dla kolejnych pokoleń [1]. Człowiek dzisiejszy potrzebuje świadectwa, dzieł i modlitwy miłosierdzia [2].

216. *Raduj się, Krakowie, oddając hołd świętej Pani Wawelskiej* (Homilia podczas kanonizacji błogosławionej Jadwigi Królowej, Kraków, 8 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 54-57.

Kanonizacja Królowej Jadwigi, która rozeznała Boży zamysł odnośnie do powołania całego narodu, jest dopełnieniem Milenium Chrztu Polski [2]. Jej mądrość

i szeroka aktywność wypływały z kontemplacji krzyża [3], a jej panowanie ożywiał duch służby. Źródła siły państwa upatrywała w edukacji narodu, dlatego była fundatorką Wydziału Teologicznego UJ [4-5]. Przykład Królowej winien skłaniać współczesne pokolenie do kształtowania polskiej rzeczywistości „czynem i prawdą" w miłości; miłość i służba są spełnieniem odzyskanej wolności [6].

217. *Młodzi radością Papieża* (Rozważania przed modlitwą „Anioł Pański", Kraków, 8 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 57-58.

Kult św. Jadwigi wyraża się w utrzymaniu więzi między mądrością i świętością [2]. 25-lecie obchodzi Ruch Światło-Życie – prekursor młodzieżowych ruchów i stowarzyszeń formacyjnych w Polsce [3].

218. *Odpowiedzialność pasterzy za Kościół* (Orędzie do Konferencji Episkopatu Polski, Kraków, 8 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 59-60.

Wspólnota Kościoła jest owocem miłości i ofiary, troski o wspólne dobro; prawne regulacje jej funkcjonowania trzeba „dopełniać nakazem serca". Troska biskupów rozciąga się na wszystkich, którzy przekazują Ewangelię [1]. Społeczeństwo polskie wymaga nowej gruntownej ewangelizacji. Katolicy świeccy muszą podjąć właściwą im odpowiedzialność w Kościele, zwłaszcza winni „rozwijać myśl polityczną, życie gospodarcze i kulturę, zgodnie z zasadami Ewangelii". Potrzebne są nowe metody dialogu z młodzieżą [2]. Po latach izolacji Kościół w Polsce może wnieść do Europy przywiązanie do wiary i obyczaju chrześcijańskiego [3].

219. *Spotykamy się w imię wspólnej miłości do prawdy* (Przemówienie z okazji 600-lecia Wydziału Teologicznego UJ, Kraków, 8 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 60-63.

Uniwersytet, miejsce poszukiwania prawdy naukowej, należy do duchowego dziedzictwa narodu i Europy [1]. Dzięki św. Jadwidze Królowej wszechnica krakowska, przez fundację Wydziału Teologicznego, otrzymała znamiona uniwersytetu [2]. Jego spadkobierczynią jest Papieska Akademia Teologiczna [3]. Powołaniem uniwersytetu jest służba prawdzie, „solidarność różnych nauk w służbie człowiekowi" [4]. Powołaniem uczonego jest „posługa myślenia", której winna towarzyszyć „wrażliwość etyczna" i integralna wizja osoby ludzkiej. Nauka winna służyć wyzwalaniu ludzkiej podmiotowości [5].

220. *Prawo Boże stawiajcie przed prawo ludzkie* (Przemówienie podczas poświęcenia nowej Kliniki Kardiochirurgii Szpitala im. Jana Pawła II, Kraków, 9 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 64-65.

Zawody medyczne, poprzez szczególną służbę bliźniemu, nabierają rangi powołania, które każe strzec i służyć ludzkiemu życiu. Polski świat medyczny daje świadectwo wierności temu powołaniu, przedkładając przykazanie „Nie zabijaj!" ponad to, co dopuszcza prawo stanowione [2]. Chorzy są powołani, aby swój ból i cierpienie składać „u stóp Chrystusowego krzyża" [3].

221. *Życie wspólnoty parafialnej przybliża do Chrystusa* (Przemówienie w kościele św. Jadwigi Królowej, Kraków , 9 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 65.

Życie parafii, koncentrujące się wokół Bożego ołtarza, obejmuje wszystkie dziedziny życia, aż po kulturę, rekreację i sport [2].

222. *Wstępujcie w ślady waszego rodaka* (Przemówienie przed kościołem bł. Jana z Dukli, Dukla, 9 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 66-67.

Pustelnicze życie bł. Jana z Dukli, całkowicie oddane Bogu, zaowocowało jego działalnością jako kaznodziei i spowiednika [2]. Jest on patronem młodzieży, by nie obawiając się przeciwności, ufnie podążała za Bogiem [3]. Wiara nadaje sens wszystkim wysiłkom w życiu osobistym, rodzinnym i społecznym [4].

223. *Nie dopuśćcie, aby wam odebrano chrześcijańską godność* (Homilia podczas kanonizacji bł. Jana z Dukli, Krosno, 10 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 67-70.

Św. Jan z Dukli ukazał swoim życiem, iż jedynym nauczycielem życia owocnego jest Jezus Chrystus [2]. W okresie przemian trzeba szanować pracę rolnika, którego miłość do ziemi była podstawą tożsamości narodowej. Należy tworzyć kulturę wsi zdolną zachować tradycyjne wartości i obyczaj religijny, a także należy promować inicjatywy formujące świadomy swego powołania laikat [3].

224. *Budujmy Polskę wierną swym korzeniom* (Przemówienie pożegnalne na lotnisku Balice, Kraków, 10 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 71-72.

W Polsce zachodzą wielkie przemiany. Polacy potrafią zjednoczyć się „wokół wspólnych celów i wartości podstawowych dla każdego człowieka" [1]. Pielgrzymka była okazją dla papieskiej posługi narodowi i Kościołowi w Polsce, który jest świadomy swego posłannictwa i zadań ewangelizacyjnych [2]. Należy budować Polskę wierną swym korzeniom, tworząc „organiczną więź" między trwałymi wartościami a wyzwaniami współczesności. Przypomniani w trakcie pielgrzymki święci ukazują „najwyższe horyzonty ludzkiej wolności" [4]. Polska zajmuje szczególne miejsce w „geografii papieskiej modlitwy" [5].

225. *Śpiewaliśmy razem „Te Deum laudamus"* (Katecheza podczas audiencji generalnej po podróży, Rzym, 18 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 73-74.

Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny we Wrocławiu, 1000-lecie męczeństwa św. Wojciecha obchodzone w Gnieźnie oraz 600-lecie fundacji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie wyznaczały charakter pielgrzymki do Polski. W jej trakcie zostali wyniesieni na ołtarze nowi święci i błogosławieni Kościoła [1-4]. Pielgrzymka miała charakter dziękczynny za dobro, które Bóg uczynił dla Polski w ciągu tysiąca lat [5].